641-1941

Najznačajniji jubilej Hrvatske

641-1941

NAJZNAČAJNIJI JUBILEJ HRVATSKE

STJ. TOMISLAV POGLAJEN D. I.

13 VJEKOVNA HRVATSKA

STJ. KRIZIN SAKAČ D. I.

APOSTOL HRVATA IVAN RAVENJANIN

HRVATSKI BISKUPI SVOM HRVATSKOM NARODU

ZAGREB 1941

IZDANJE

SREDIŠNJEG ODBORA
ZA HRVATSKU JUBILARNU GODINU
U ZAGREBU

TISKARA »GLASNIK« ZAGREB — PALMOTIĆEVA ULICA 33

13 vjekovna Hrvatska

641 — 1941

Trinaest vjekova ona postoji. I sama činjenica, što je ona kao organski narod već prije trinaest vjekova počela da postoji i što ona još danas postoji, jest nešto veliko, nešto, što u sebi nosi i duboki smisao i nepresahnjivu vitalnost i neku sigurnu misiju. Jest nešto, što nas same, premda smo iz nje proizašli, premda smo izdanci i mladice njenoga debla, premda je iskreno — iako često na bizaran i kriv način volimo — nadilazi. Mi smo mladice jedne sezonske periode zapletene u izrasline svih mogućih dnevnih i časovitih raspoloženja, hira i promjena: ličnih, socijalnih, ekonomskih i političkih. Našem oku, koje se tako lako zatvara u perspektive svakidašnjih doživljaja i najviše jednog ili drugog decenijskog razdoblja, izmiče sva zamašitost i sve duboko značenje trinaest vjekovne opstojnosti jednog naroda, koji se 1300 godina probijao kroz sav kaotični metež vjekovne povjesne lavine i — ostao.

Izmiče ispred naših usitnjenih pogleda, koje je razbuktalost strastvene skučenosti unatoč težini događaja, što nas okružuju — i opet na jednoj historijskoj prekretnici — strahovito suzila. Izmiče nam, što zapravo znači za Evropu i nada sve za nas same u Hrvatskoj, ta činjenica, da smo se mi već 641., — dok još nije bilo organiziranog spomena ni od koje suvremene evropske nacije, dok je cijeli evropski prostor od Visle do Bresta, od Škotske do Sicilije i Gibraltara vrvio nestaloženim brujanjem još neizgrađenih i organski neugrađenih plemena, koja su dolazila, pljačkala, odlazila, navirala i u pijesku prostora i vremena opet

nestajala, a neka sasvim nestala — da smo se mi smjestili na sunčanim i ljupkim žalovima Jadrana i tu ostali, dok su se neposredno prije nas na istom terenu slegli i raspali ogromni imperiji, koji su za se držali da su vječni; dok su preko nas pregazili i u vlastitom se topotu izgubili rasno ratoborni, hegemonijom zadojeni narodni skupovi, koji su mislili da je njihova silovitost istovjetna s jakošću, njihovo nasilje izvor prava i jamstvo njihova opstanka; dok su se u živo staničje našeg narodnog organizma zarinuli i zarivavali krvavi klinovi glomaznog azijskog carstva, koje je — sasvim tuđe našoj biti — kljuvalo po tkivu hrvatskoga tijela, slabilo i ispražnjavalo našu dušu, amputiralo naše najautentičnije udove; dok su nas razni politički potezi, dinastičke kombinacije, diplomatske igre i kojekakve nutarnje i vanjske intrige — uzrokovane sad teškoćom situacije, sad raznim pritiscima, nerijetko vlastitom naivnošću odgovornih elemenata bez odgovornosti, a najčešće neshvatljivom odsutnošću pouzdanja u vlastite snage i u svoju autentičnu tradiciju — bacale iz jednog političkog sklopa u drugi, zamjenjivale jedno tutorstvo s drugim, jedno nastojanje da nas se odnarodi i odhrvati s trećim, dotle smo unatoč svemu ipak uvijek postojali i kao narod ipak — ostali.

*

Unatoč našim naivnostima, unatoč našoj sitničavoj podjeljivosti našem nerazumljivom kompleksu podcjenjivanja samih sebe, našem skoro hereditarnom prijateljstvu uz druge, našoj skoro milenijskoj navici da pandurujemo drugima i za druge, da vječno antichambriramo: unatoč svim tim slabostima, jest nešto čvrsto u nama, neoborivo, silno kohezivno, što nas unatoč svim razdvajanjima spaja, što nas unatoč svim klonulostima drži, što nas usprkos svih padova opet diže.

Posebna neka nerazoriva, vječna i božanska vitalnost ucijepljena je u naš mladi organizam, čim se spustio na privlačivi Jadran; posebno Svijtelo obasjalo ga je i životnim kalorijama počelo da grije, čim se spustio iz sivosti sjevernih stepa i hladnoće pobijeljenih

Karpata; naročiti Dah, udahnuo mu je jedinstvenu dušu, koja će ga formirati, ispunjati, cizelirati kroz vjekove, stvoriti njegovu hrvatsku duševnost, hrvatsku kulturu, hrvatski narod, Hrvatsku; silna neka neslomiva Stijena, kojoj je cijela njena bit, da je ništa ne obara, da sve uspravno drži, štogod se na nju naslanja, povezala ga je uza se.

*

Rim kao sjedište Pape, Papa kao nasljednik Petrov i Namjesnik Kristov, vidljiva Glava Crkve, Crkva katolička kao živo, produženo božansko-čovječansko Mistično Tijelo Kristovo: to je ona nova transcendentalna prastvarnost, iz koje je po tajanstvenoj vodi sv. krsta zastrujila nepresahnjiva vitalnost božanskog života pojedinim stanicama hrvatskog organizma, dušama novonadošlih Hrvata, oplemenjujući nas kroz vjekove, ne uništavajući ništa autentično našega u nama; odatle je sakramentalnom milošću ženidbe zastrujala nova moralnost, nova plodnost i novi vječni smisao u hrvatskim obiteljima; odatle se karizmom sv. Reda razlila među nama obnoviteljska punina Božjeg praštanja, božanska snaga euharistijske Žrtve, euharistijske Prisutnosti, euharistijske Hrane; odatle je zasinulo svijetlo u naše umove, da se ne podaju iluzijama, ne okamenjuju fikcijama, da na efemernost ne proiciraju apsolutnost, da prolazno ne proglašuju vječnim i ne prigiblju koljena pod tiranijom promjenljivoga, jer najgora tiranija nastaje onda, kad se nešto kontingentno, ograničeno proglasi transcedentalnim, opsolutnim; odatle je — iz tog dodira hrvatskog narodnog genija sa univerzalnom, apsolutnom istinom katolicizma — iskrsnula iskra hrvatske autentične i u doslovnom smislu autohtone kulture, jer kultura u adekvatnom smislu riječi nastaje i može da nastane samo onda, kad se jedna pojedinačna istina, pojedinačna vrijednost, oplodi univerzalnom istinom, univerzalnom vrijednošću, univerzalnim principom, kad po tom kontaktu, po toj simbiozi dobije svoje mjesto u sveopćoj sintezi, sveopćoj totalnoj i totalitarnoj prastvarnosti; odatle je, iz tog dodira individualno našega sa univerzalno katoličkim, nastala ona na-

ša prvotna stvarnost, pranačelo našeg bivovanja; naša specifična hrvatska duša, koja je dah, princip izgradnje cjelokupne naše narodne stvarnosti; iz tog dodira s univerzalnom istinom i univerzalnom pravdom naš je socijalni i državni život dobio onaj specijalni hrvatski ton duboke etičke osjećajnosti za pravdu i pravicu; tu u tom dodiru je izvor, ključ i jamstvo naše uporne otpornosti, naše neslomive volje za životom, naše — budućnosti;... ako to sami budemo htjeli: ako budemo zrelo, bez lakomišljenosti, bez utjecaja raznih snobizama, bez zavodljivosti bilo silovito nametljivih moda — znali otkriti same sebe, pronaći same sebe i ostati vjerni samima sebi.

★

U tom novom krvavom evropskom nastajanju i nestajanju, činjenica našeg 13 vjekovnog opstanka pouka je za čitavu Evropu. Evropa, koja u svim svojim najoprečnijim taborima želi sebe napraviti novom, mora imati na pameti, da je katolicizam onaj kvasac i onaj princip, koji je stvorio, formirao i uzdržao evropske narode, i da stoga Evropa najprije njega treba da ponovno otkrije i stavi u središte, ako ne će da iz svega ovoga klanja, izrodi samo jedan novi, oblik, novu nakazu starih nepravdi.

★

U to se sa svom ozbiljnošću moramo uživjeti mi, ako ne ćemo da nakon 13 vjekova učinimo izdaju nad svojom osnovnom i središnjom stvarnošću, nad hrptenicom svoje povijesti, nad svojom autentičnom hrvatskom dušom i tako kao narod — izdahnemo.

★

Unatoč svim našim slaboćama i izdajama, klimanjima, grijesima i propustima. Onaj, koji se prije 13 vjekova prvi put nadvio nad nas, Krist Kralj Vjekova, Krist krsta i euharistije, pred kojim su klečali Branimiri, Tomislavi i Zvonimiri, taj će se ove godine kao jedini vječno vjerni pratilac hrvatskog naroda, sa svojom

Crkvom, jedinom institucijom, koja je kroz vjekove jedina ostala ista u Hrvatskoj (nije čudo, da je baš ona inspirirala i organizirala taj Jubilej). On će se u našoj prijestolnici Hrvata na općem narodnom Kongresu Euharistije, koja povezuje 13 vjekova naše opstojnosti i Kristove prisutnosti među nama, nadviti nad nas kao čuvar, pastir, prijatelj, brat, Kralj i Bog naš i mi ćemo raskajani kleknuti, moliti za oproštenje, zahvaliti i — s pouzdanjem koraknuti u budućnost, makar ona bila zamračena šumnim oblacima bombardera i zagušljivih eksplozija, zaglušena rikom topova i muklom lomljavom tankovskih lanaca: mi ćemo i ovdje u domovini i razasuti na svih pet kontinenata zemlje, u zajednici s Branimirom, Tomsilavom, Zvonimirom, sa milijunima Hrvata iz vječnosti, s tisućama naših mučenika, biskupa, svećenika, redovnika, intelektualaca, seljaka, radnika i hrvatskih vojnika moliti skrušeni, zahvalni i pouzdani:

»Kriste Euharistijski Kralju,
štiti hrvatski narod!«

Stj. Tomislav Poglajen D. I.

Apostol Hrvata Ivan Ravenjanin

Prvi nadbiskup splitski (g. 640—?)

O Ivanu Ravenjaninu, prvom nadbiskupu solinsko-splitskom i prvom apostolu Hrvata, od povijesnih vrela govore samo katalozi splitskih biskupa, najstariji izvještaji o prenosu tjelesa sv. mučenika Dujma i Anastazija iz solinskih ruševina u Dioklecijanov mauzolej i Toma, arhiđakon splitski (+ 1268). Najviše podataka sačuvao je Toma Arhiđakon u svojoj povijesti splitske crkve (Historia Salonitana).[1] Po Tominu pripovijedanju pojava i djelovanje Ivana Ravenjanina završna su faza događaja, koji su započeli razorenjem slavne Salone. U nekom starom zapisu o početcima Splita našao je Toma vijesti o pokvarenosti Salone prije njezina pada, o razorenju grada, o bijednom životu salonitanskih bjegunaca na otocima, o povratku jedne njihove grupe na kopno u Dioklecijanovu palaču, o uređenju državopravnog odnošaja novoga Splita prema susjednoj hrvatskoj državi i napokon o uspostavljanju stare salonitanske nadbiskupije u Splitu i o djelovanju njezina prvog nadbiskupa Ivana Ravenjanina. Cijelo to pripovijedanje sačinjava jednu jedinstvenu cjelinu. »Veliki« Sever, koji je dao poticaj obnovi stare Salone u Dio-

[1] Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana, c. XI—XII (Izd. Jugosl. Akad.: Monumenta..., v. 26. Script., v. 3, str. 33—35). — Kataloge splitskih nadbiskupija donose: Bulić-Bervaldi, Kronotaksa spljetskih nadbiskupa (Bogoslovska Smotra, II—III. Zagreb 1913. Prilozi A-F. — O translacijama sv. Dujma cfr. Farlati, Illyricum sacrum, I; pg. 471—475. ili Rački, Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia (Izd. Jugosl. Akad.: Monumenta... VII. Zagreb 1877); str. 288—290).

klecijanovoj palači i Ivan Ravenjanin, koji je potaknuo ostatke Salonjana, da u toj novoj naseobini uspostave svoju bivšu nadbiskupiju, suvremenici su i suradnici. Zdrava historijska metoda ne dopušta, da se ta nerazdruživa veza Ivana Ravenjanina sa spašenim Salonjanima nasilno kida i da se on zajedno s uspostavljanjem salonitanske nadbiskupije prebacuje u posve drugi ambijent, za stotinu i više godina mlađi.[2] Ili zabacimo sve, što Toma pripovijeda, a tome se protive jaki razlozi, ili ostavimo Ravenjanina ondje, gdje ga je Toma našao i samo se potrudimo bolje osvijetliti prilike u Dalmaciji poslije propasti Salone. Toma na nesreću nije točno znao ni kada ni od koga je razorena stara Salona, a niti kada je osnovan novi Split.[3] Nikakove godine ne navodi niti zna za imena pape i hrvatskih vođa, o kojima govori. No zaslugom don Frane Bulića mi danas znademo, da su Avari zajedno sa Slavenima osvojili i razorili Salonu g. 614 ili 615. Time je dobiven dobar temelj da se u svijetlu Tominih podataka i novijih istraživanja barem približno ustanovi, kad je osnovan Split, kakav je bio njegov odnošaj prema Hrvatima, zašto je Ivan Ravenjanin došao u Dalmaciju i koji papa ga je poslao i posvetio. Mnogo pri tom pomažu vijesti cara Konstantina Porfirogeneta (+959) o Hrvatima VII. vijeka i zapisi papinskih biografa u »Liber Pontificalis«. Strpljivo sabiranje, ispoređivanje i kritično pretresivanje svih pa i najsitnijih podataka, što se nesređeni i rasuti nalaze u tim vrelima o našem predmetu, dovodi do zanimljivih i neočekivanih rezultata.

---

[2] Bulić-Bervaldi mnogim su razlozima nastojali dokazati, »da je Ivan Ravenjanin bio biskup ili pri koncu VIII. ili pak početkom IX. v.« (Kronotaksa, l. c. str. 116—131). Njihove je razloge podvrgao temeljitoj kritici dr. Dane Gruber (Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva, XX. Zagreb 1918. str. 139—152). On dokazuje, »da svi ovi argumenti, navedeni od pisaca, nisu dosta jaki, da obore vijest Tominu (crpanu iz tradicije ili iz starijih zapisa), da je Ivan Ravenjanin živio i djelovao u VII. v.« (str. 145). Gruber je u kritici jak, ali za svoje vlastito mišljenje o krštenju Hrvata nije dao dobrih dokaza.

[3] Toga nijesu znali ni Lucić u XVII. v., ni Farlati u XVIII., ni Rački u XIX. i zato je moderna kritika s pravom zabacila sve njihove zaključke o Ivanu Ravenjaninu i o krštenju Hrvata.

I. OBNOVLJENI SPLIT I HRVATI

1. OBNOVLJENJE SPLITA.

1. Po pripovijedanju Tome Arhiđakona (gl. VIII.) oni Salonjani, kojima je uspjelo pobjeći na brodove prije zauzeća grada, smjestiše se na otocima, kako su znali i mogli. Jedni obrađivahu zemlju, a drugi se dadoše na plovidbu, trgovinu ili na prosjačenje. A ne zaboraviše ni na obranu.

»... Tada, piše Toma, stadoše odabrani mladići s naoružanim lađama krstariti uz obale Dalmacije i vrebati na neprijatelje. I toliko ih dan za danom ubijahu i zarobljivahu, da se nijedan Slaven nije usudio sići na more. I životareći takim načinom jadno proboraviše Salonjani d u g o v r e m e n a na otocima, (... multo tempore in insulis commorati sunt).«

A nešto dalje (gl. X.) ovako crta njihov povratak na kopno:

»Ali je bio među Salonjanima, što se skloniše na susjedne otoke, čovjek neki po imenu Sever, čija je kuća nekoć bila kraj stupova palače nad morem. Njega su nazivali 'velikim Severom', jer se ugledom isticao nad ostalima. Taj stade nagovarati svoje sugrađane, da se vrate u zavičaj. A kako nije bilo sigurno nastanjivati se među ruševinama staroga grada, svjetova im, da se privremeno smjeste u Dioklecijanovoj palači, gdje će moći uz sigurnije boravište bar koju česticu svog zemljišta bez velikog straha posjedovati, dok se prilike toliko ne poprave, da će se moći obnoviti Salona. Taj se savjet napokon svidio svim plemićima i pučanima i oni dogovorno ustanoviše, da bogatiji vlastitim troškom posagrade sebi kuće, ostali pak, koji nemaju dovoljno novaca za gradnju kuća, da se nastane u kulama, što se naokolo dižu, a sirotinja da se smjesti u nadsvođenim prolazima i podrumima.

Tada pokupivši i ukrcavši na lađe sve, što su imali na otocima, preploviše sa ženama i dječicom, ali bez stoke, preko mora i uniđoše u rečenu zgradu, koja nije bila građena za varoš već za carski dvor. I jer je palača bila prostrana, stadoše je zvati ,Spalatum'. Smjestivši se dakle ondje, udese svoje priproste stanove, kako je već tražila nužda. I tako je Salona, onaj napučeni grad, plemenit i star, radi mnogih grijeha, što ih je počinila proti Bogu, spala do takove bijede, da ih od nekadanjeg obilja ne preostade ni toliko, te bi mogli naseliti prostor onog gradića, već nastanivši se u dijelu, što gleda na more, ostaviše drugo prazno.«

2. Toma ne kaže, kad se to zbilo. Ali već u tom dijelu njegova izvještaja nalazimo neke okolnosti, iz kojih se dade približno zaključiti, kada su salonitanski bjegunci prešli s otoka na kopno. Bilo je to »dugo vremena« poslije g. 614—5, kad je bila razorena Salona, ali opet ne tako dugo, da bi kroz to vrijeme većina bjegunaca bila pomrla. Sever i njegovo društvo sami su doživjeli propast rodnoga grada, a nijesu bili potomci bjegunaca. Oni su se nadalje, kako se vidi iz izvještaja, s otoka preselili u Dioklecijanovu palaču istom onda, kad se više nijesu bojali onih Slavena, što su zajedno s Avarima razorili Salonu; kad su se na kopnu tako promijenile prilike, da su se pače ponadali, te će moći »bar koju česticu svog zemljišta bez velikog straha posjedovati«. A takve su prilike na dalmatinskom kopnu nastale istom kakova dva decenija poslije razorenja Salone, kad je naime avarska podunavska država radi poraza kod Carigrada (g. 626) i radi borbi za nasljedstvo (oko g. 630) već oslabila; kad su Avare pritisli Bugari pod Kuvratom s istoka, a Slaveni sa Samom sa zapada tako jako, da nijesu mogli priteći u pomoć svojoj braći u Dalmaciji, kad su na njih navalili Hrvati i osnovali svoju državu, koja je bila s carstvom u savezu.[4] Može se reći, da su Hrvati oko g. 635. u Dalmaciji uspostavili već potpunu sigurnost i red. Istom tada mogla je prestati osvetnička akcija onih »odabranih mladića«, što su krstarili uz obalu i ubijali Slavene i započeti mirniji saobraćaj i trgovina između slavenskog i romanskog pučanstva. Istom u takvim prilikama mogao je »veliki Sever« nagovoriti svoje sugrađane, da se vrate na kopno.

[4] K. Porfirogenet (De admin. imp.): »... Vidjevši Avari, da je prekrasna ova zemlja (Dalmacija) ondje se nastaniše. A Hrvati tada stanovahu s onu stranu Bagibareje, gdje su sada Bjelohrvati. Jedan njihov rod, naime petero braće... i dvije sestre... odijelivši se od njih skupa s narodom svojim, dođoše u Dalmaciju i nađoše ondje Avare, koji držahu zemlju. I neko vrijeme ratujući jedni s drugima, nadjačaše Hrvati i jedne od Avara poklaše, a ostale prisile, da im se pokore. Od tog doba obladaše tom zemljom Hrvati« (gl. 30). — »... Na poziv cara Heraklija navališe Hrvati na Avare, potisnuše ih i po zapovijedi cara Heraklija zapremiše zemlju avarsku, gdje i sad još stanuju« (gl. 31).

2. HRVATI I SPLIĆANI.

1. O odnosima između građana novoga Splita i njihovih susjeda Hrvata podaje Toma Arhiđakon nekoliko zanimljivih podataka. Hrvate pri tom zove sad Gotima sad općenitim imenom Slaveni. On pripovijeda (gl. X.):

»Tada se građani posavjetovaše i poslaše poslanike carigradskim imperatorima moleći ponizno, da im bude dozvoljeno stanovati i po drevnom pravu posjedovati zemljišta svoga bivšega grada Salone. To se i zbude. Legati dostigoše sve što su htjeli i vratiše se svojim sugrađanima noseći sa sobom sveti reskript gospode vladara.

Zapovjed bi također poslana vođama Gota i Slavena, kojom im se strogo naređivalo, da salonitanskim građanima, što borave u Splitu, ne prave nikakovih neprilika. Primivši dakle zapovijed vladara, ne usudiše se više oružjem napadati Splićana. I kad tako nastupi mir, počeše pomalo Splićani općiti sa Slavenima, obavljati trgovačke poslove, ženiti se i sklapati s njima prijateljstva i rodbinske veze.«

2. U to mpripovijedanju Tominu nalazimo još jedan dokaz, da je novi Split osnovan doduše »dugo vremena« poslije razorenja Salone, ali ipak još za vladanja cara Heraklija. Toma ne govori o jednom caru, već o više njih. Već je K. Jireček primjetio, da su carevi, koji su naložili slavenskim vođama, neka ne napadaju Splićana, bili vjerojatno Heraklije sa sinom suvladarom.[5] Šišić također kaže:

»Pažnje je vrijedan Tomin izričaj »sveti ukaz« (sacrum rescriptum), jer jasno pokazuje, da se Toma na tom mjestu služi dobrim izvorom iz vremena vizantijske carske vlasti. Ali je još značajnije to, da Toma (ili bolje njegov izvor) govori o »vizantijskim carevima« (ad imperatores constantinopolitanos), kojima da su Splićani poslali poslanike i oni da su se vratili »portantes sacrum rescriptum dominorum principum«. Ovdje se očito radi o suvladarima, to jest bar o dvojici careva. Taki slučaj bio je u carstvu poslije 614., kad je propala Salona, baš za cara Heraklija.«

Na to lijepo osvijetljuje, kako su između g. 638—641 vladala u Carigradu tri okrunjena cara suvladara: Heraklije i njegovi sinovi Konstantin, i Herakleon te

[5] K. Jireček, Istorija Srba (ćir.). Preveo i dopunio J. Radonić, Beograd 1922, str. 75.

onda zaključuje: »Splićani su osnovali svoj grad s carskim dopuštenjem u palači cara Dioklecijana potkraj vladanja Heraklijeva.«[6]

3. Taj se Šišićev zaključak dade još bolje opredijeliti, ako promotrimo tadanji privatni i javni život cara Heraklija. Splićani nijesu mogli dobiti spomenuti reskript prije g. 638., jer se car istom te godine nakon odugoga boravka u istočnim provincijama vratio u Carigrad.

Oko g. 631. pošao je Heraklije na Istok, da uredi provincije, što ih je dugim ratovanjem oslobodio od Perzijaca. Boravio je većinom u Edesi onkraj Eufrata i nada sve je nastojao izmiriti monofizite s državnom Crkvom, pokrstiti Židove i provesti vjersko jedinstvo u državi. Istom neočekivano napredovanje islamizovanih Arapa i porazi carskih vojska u Siriji, Palestini i Egiptu prisile ga, da je koncem g. 636. iz Antiohije krenuo put prijestolnice. No bio je tako živčano iscrpen, da radi paničnog straha pred vodom nije mogao prijeći preko Bospora. Godinu dana oporavljao se u carskoj palači u Hieriji blizu Carigrada i istom negdje na početku g. 638., kad su načinili široki most od lađa i prekrili ga granjem, da se nij vidjela voda, vratio se u carski dvor i počeo se življe baviti državnim poslovima. Najprije je uredio pitanja nasljedstva i dao 4. VII. 638. kruniti za suvladara i Herakleona, sina od druge žene Martine. Tom zgodom su bili kovani novci s likom svih triju careva, Heraklija, Konstantina i Herakleona i od onda je Heraklije u svim upravnim i carskim nastupima sve više isticao sinove kao vladare.[7]

Istom te godine 638. mogli su Splićani iznijeti pred »imperatores constantinopolitanos« svoj spor s Hrvatima i dobiti povoljni reskript »dominorum principum«. A budući da je taj spor tražio žurno rješenje, bio je među prvima, kojima se car nakon povratka pozabavio.

4. Dok je car boravio daleko na istočnoj periferiji carstva, prepustio je upravu zapada svojim namjesnicima, afričkom i italskom. Ali čim se vratio i počeo uredovati, iznosili su pred njega egzarhi također iz zapadnog dijela carstva takve poslove, u kojima je bila potrebna njegova carska odluka. Takav je bio

[6] F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Zagreb 1925, str. 282, bilj. 35.
[7] A. Pernice, L'imperatore Eraclio. Firenze 1905, str. 212, 225, 285—295.

i splitski spor s Hrvatima. Splićani su bili bizantski podanici, a Hrvati, iako su kao saveznici priznavali vrhovni autoritet carev, ipak su sačinjavali vlastitu državu. Spor dakle jednih s drugima nije mogao riješiti carski namjesnik u Raveni, koji je upravljao i bizantskim ostacima u Dalmaciji. Radilo se o aktu vanjske državne politike, gdje je bilo potrebno suvereno riješenje samoga cara. I zato je carski egzarh Izacije, bez čijeg izvještaja ne bi bili Splićani ništa obavili kod cara, morao cijeli spor predložiti carevima. Jasno je, da je službeno priopćio i razloge hrvatskih »vođa«, ako možda nijesu sa splitskim poslanicima bili poslani u Carigrad i predstavnici hrvatskog vladara. Na taj je način Heraklije dobio poticaj i zgodu, da prije smrti definitivno uredi i prilike u Dalmaciji.

5. Toma daje samo djelomično i jednostrano sadržaj carske presude. Po njegovu se pripovijedanju čini kao da su samo Splićani bili na dobitku, a Hrvati morali pred Heraklijem »keleusis« tek pokorno prignuti šiju. No »između redaka« njegova pripovijedanja se vidi, da su Splićani tada priznali neposrednu vlast hrvatskog vladara i kao autonomno tijelo postali integralnim dijelom hrvatske dalmatinske države. Toma je to doduše prešutio, ali se odaje po okolnostima, što ih navodi. Jedino naime ako to pretpostavimo, postaju razumljive onakove veze Splićana s Hrvatima, o kakovima govori Tomin izvještaj. Trgovina može biti i s tuđim državljanima, ali je teško vjerovati, da bi se potomci slavnih Salonjana bili ženili iz druge, k tome barbarske i nekršćanske države. Isto tako i ono, što Toma dalje pripovijeda o Ivanu Ravenjaninu i njegovu djelovanju kod Hrvata, postaje razumljivo tek u supoziciji, da je Split odmah nakon osnutka postao hrvatskim onako po prilici, kako je vijek i po prije toga bio gotskim. A ista sudbina snašla je i druge romanske gradove i otoke. Popunimo li Tomino pripovijedanje Porfirogenetovim podatkom o krštenju Hrvata inicijativom cara Heraklija, dobit ćemo glavne elemente uređenja, što ga je tada u Dalmaciji proveo Heraklije sa sinovima suvladarima. Iz tih dvaju izvještaja slijedi, da su po odredbi Heraklijevoj ostatci dalmatinskih Ro-

mana mjesto carskoga egzarha u Raveni priznali svojim neposrednim poglavarem vladara dalmatinske Bijele Hrvatske, a Hrvati im ostavili autonomiju i usto se obvezali da će primiti krštenje i priznati crkvenu jurisdikciju splitskog nadbiskupa i zadarskog biskupa. Do istog zaključka dovode nas osim Tomina i Porfirogenetova pripovijedanja i drugi razlozi.

II. CAR HERAKLIJE I DALMACIJA (G. 638)

1. RAVENSKI EGZARHAT I LATINSKA DALMACIJA.

1. Obično se uzima, da je Split zajedno s ostalim dalmatinskim gradovima i otocima, što su izmakli bjesnilu avarsko-slavenskog pustošenja, kroz tamni VII. i VIII. vijek pripadao neposrednoj vlasti carskog namjesnika u Raveni, a poslije pada Ravene (g. 751) da je odmah bila osnovana za romansku Dalmaciju posebna bizantska provincijalna oblast u Zadru. I to je jedna od onih temeljnih zasada historiografije, o kojoj nitko nije ni posumnjao, a koja ipak ne stoji. Pogledaju li se razlozi, na kojima se osniva, vidi se, da su ili labavi ili nikakovi. Šišić za to mnijenje citira Engleza Buryja.[8] No Bury mjesto dokaza samo kaže »moglo bi se uzeti«, da je tako. Mnogo je jasniji M. Barada, kad o tom govori. On daje i dokaza. Iz administrativnog naime stanja, u kakovom se romanska Dalmacija nalazila neposredno prije porušenja rimske vlasti i zatim kasnije na početku IX. stoljeća zaključuje, da je ona ostala bizantskom provincijom i kroz cijeli VII. i VIII. vijek, u kojima se inače o njoj nigdje ne govori.

»Zastalno se zna, veli on, da je i Dalmacija u vojnom pogledu oko g. 593. potpala pod egzarha Italije u Raveni. Konačnom pak provedbom uredbe temata početkom VIII. st. je bio također uređen i administrativno-politički položaj Dalmacije, ali jer nema sačuvanih dokumenata, po kojima bi se izravno moglo suditi u kakvom je odnošaju bila Dalmacija prema tim novim uredbama, ipak po onomu kako je docnije bilo, dade se zaključiti na ono tadanje. Po Božiću g. 805. iz Dalmacije je u poslanstvu na dvoru Karla Velikoga, u Diedenhofu (Lotaringija), uz druge i ‚Paulus dux Jaderae'. Tako ovim do danas najstarijim dokumentom u Dalmaciji je zajamčena čast ‚dux-a', a po uređajima temata, kojima je i tada carstvo bilo uređeno, imamo retrospektivni argumenat, da Dalmacija nije bila temat, nego kao provincija, dio temata. A k tomu i po faktičnom stanju Dalmacija poslije porušenja (g. 614—15), nije mogla da bude dio kojeg drugog temata osim onoga Italije, jer je ona još od g. 593. bila potčinjena eksarhu Italije u Raveni, te u takvom odnošaju bila i pri porušenju, zato na svaki način ostali su u istim odnosima preostaci romanskog stanovništva i poslije s Ravenom; a opet i radi trgovačkih i vojničkih interesa, jezične zajednice i geografskog položaja, jer saobraćaj centruma sa dijelovima carstva na zapadnoj periferiji, bio je moguć jedino po moru, a dalmatinska obala u tom poslu morala je biti važna i živa posredna etapa... Dakle Dalmacija je kroz cio VII. vijek, a i do polovice VIII. st. neposredno podložna Raveni, odnosno ona je bizantska provincija, te je kao takova ostala i poslije propasti Ravene sve do početka IX. stoljeća.«[9]

2. Ti Baradini dokazi za direktnu pripadnost romanske Dalmacije bizantskom carstvu neoborivi su, u koliko se odnose na preiod **prije** osnutka hrvatske dalmatinske države, t. j. do četvrtog decenija VII. stoljeća i **poslije** na početak IX. vijeka, kad je već i dalmatinska Hrvatska bila prisiljena da mjesto bizantske vrhovne vlasti prizna suverenitet Karla Velikoga, dok je romanska Dalmacija došla opet pod izravnu vlast bazileusa. No za drugu polovicu VII. v. i za cijeli VIII. v., kad su i dalmatinski Hrvati zajedno s Romanima priznavali vrhovnu vlast Bizanta, nema ni Barada drugih dokaza osim konjektura iz »trgovačkih i vojničkih interesa, jezične zajednice i geografskog položaja«, te onoga, »kako je docnije bilo«. Ni njemu kao ni drugima nije palo na pamet, da romansku Dalmaciju u tom razdoblju pokuša promatrati u vezi s hrvatskom državom i kao njezin sastavni dio.[10] Pa ipak nas na to, kako smo već donekle vidjeli, upućuje pripovijedanje Tome Arhiđakona i Konstatina Porfirogeneta.

---

[8] Šišić, Povijest Hrvata..., str. 282, bilj. 37.

[9] M. Barada, Episcopus Chroatensis (Chroatia sacra, 2. Zagreb 1931), str. 165—66.

[10] Slavisti Jagić i Oblak (Archiv f. slav. Philologie, 17 (1895) i 18 (1896) dokazivali su iz jezične kompaktnosti južnih Slavena od Crnog mora do Alpa, da Hrvati i Srbi nijesu mogli doći iz zapadno-slav. jezične grupe na Balkan, kako bi slijedilo iz pripovijedanja Porfirogenetova, već su postepeno izronili iz jedin-

1. Promotrimo li Split kao dio dalmatinske Bijele Hrvatske, mnogo neriješenih problema odmah se razjašnjuje. Tada n. pr. lako razumijemo, zašto su Hrvati na riječ careva-suvladara smjesta pustili na miru Splićane i počeli s njima sklapati rodbinske veze i zašto je, kako ćemo vidjeti, brzo iza toga bila uspostavljena u Dalmaciji crkvena hierarhija, koja je obuhvatila i hrvatski teritorij. Biva također jasnije poslanstvo opata Martina i njegovo obilaženje po hrvatskim krajevima Dalmacije i Istre.

A posve jasan i siguran argumenat za pripadnost romanske Dalmacije hrvatskoj državi u drugoj polovici VII. v. nalazimo kod pape Agatona. On u listu, što ga je zajedno sa 125 biskupa, sabranih g. 680. na saboru zapadne Crkve u Rimu, pisao caru Konstantinu Pogonatu, kaže: »... Poznato je, da se mnogi od onih, koji Vam zajedno s nama služe (t. j. naših kolega biskupa), nalaze u s r e d langobardskog naroda i s l a v e n s k o g a, a isto tako i usred franačkog, galskog i gotskog te britanskog« (I n m e d i o gentium tam Langobardorum quamque S c l a v o r u m . . . plurimi confamulorum nostrorum esse noscuntur).[11]

2. Ovdje se ne možemo upuštati u potanju analizu toga teksta .Dosta je da spomenemo, da su »confamuli« biskupi i da se »gentes«, o kojima je govor, dakle i »gens Sclavorum«, zajedno sa svojim biskupima nalaze i z v a n bizantskog carstva. Bez muke se dade dokazati, da su »gens Sclavorum« dalmatinski

stvene južnoslavenske gomile. No da je to istina, onda bi također bile bajkom tvrdnje historijskih pisaca, da su neslavenski Bugari u VII. v. došli na slav. Balkan, Bugari bi i Srbi bili jedan narod s dva imena itd. Jagić-Oblakov filološko-historički darvinizam prihvatili su bez kritike svi najuplivniji historici. Glede Hrvata najkonsekventnije ga je proveo u svojim historičkim djelima F. Šišić. Za nj prije konca VIII. v. nije bilo hrvatske države. Ona zajedno s hrv. sviješću nastaje i razvija se pod utjecajem borba s Francima. Tada je počelo i glavno krštenje Hrvata i pojavio se Ivan Ravenjanin. — Magni passus, sed — extra viam!

[11] Migne, Patrologia Latina 87, 1224—5.

Hrvati, za koje je, kako ćemo vidjeti, car Heraklije dao uspostaviti splitsku nadbiskupiju i zadarsku biskupiju. Za sada je za nas najvažniji onaj izraz »in medio«, iz kojega slijedi, da su tada splitski nadbiskup i zadarski biskup bili hrvatski a ne bizantski državljani, baš tako, kako nijesu bili bizantski državljani oni biskupi, što su se tada nalazili u bivšim dijelovima carstva, koje su zaposjeli Langobardi, Španjolci, Goti, galski Franci i britski Englezi. Papa ne pravi razlike između biskupa, o kojima govori; svi su oni jednako i z v a n carstva i u s r e d tih naroda. Prema tome je i romanska Dalmacija sa svojim biskupima bila integralni dio dalmatinske Bijele Hrvatske. A to se stanje održalo i u VII. vijeku. Za to doduše nemamo direktnih dokaza, ali je značajno, da se u popisu krajeva i crkava, što ih je car Leon Izaurijski oko g. 732. oteo patrijaršijskoj jurisdikciji Pape, nikad i nigdje ne spominje Dalmacija. Znak, da je njome neposredno vladao hrvatski vladar, a ne bazileus. Isto tako ne će biti tek puki slučaj, što se u Zadru javlja posebni bizantski »dux« istom na početku IX. v. Kad je naime Karlo Veliki (+814.) svojim prodiranjem na istok podvrgao pod svoju vrhovnu vlast i dalmatinske Hrvate, pošlo je za rukom Bizantu, koji je bio na moru jači od Franaka, da barem romansku Dalmaciju sačuva za sebe, kojom su do onda Hrvati i onako upravljali u carevo ime. I tako nastade istom tada posebni dalmatinski temat sa »duxom« odnosno »strategom« u Zadru, a prijašnji se mirni odnošaji između Hrvata i romanskih Dalmatinaca poremete. Na vjerskom se području kod Hrvata u to doba opaža snažni utjecaj Akvilejskog patrijarha, a najzad bi proti splitskom nadbiskupu i zadarskom biskupu osnovana posebna Ninska biskupija. Neprirodno trvenje između dalmatinskog primorja i zagorja trajalo je cijeli IX. vijek. Istom kad je kralj Tomislav postao bizantskim patricijem i upraviteljem romanske Dalmacije, bile su na splitskim saborima g. 925. i 928. uklonjene smetnje mira i počelo se uspostavljanje odnošaja, kakovi su bili od Heraklija (g. 638) do franačkih provala na koncu VIII. vijeka.

1. S jedne se strane dakle ne može dokazati, da su dalmatinski Romani u doba od smrti Heraklijeve do konca VIII. st. bili pod upravom egzarha u Raveni, a s druge strane se njihova tadanja pripadnost hrvatskoj državi, za koju imademo više dovoljnih dokaza, nije protivila ni njihovim ni carskim intresima, već zapravo jedne i druge promicala. Zato smijemo s pravom zaključiti da je car Heraklije u vezi s osnutkom novoga Splita g. 638. ostatke carskih posjeda u Dalmaciji povjerio trajnoj upravi hrvatskih vladara, bizantskih saveznika (foederati).[12]

2. Na tu je žrtvu sililo cara tadanje žalosno stanje carstva na Istoku i u Italiji. Na istoku su padale pod vlast oduševljenih sinova pustinje, islamizovanih sljedbenika Muhamedovih, provincija za provincijom. On sam radi bolesti i starosti nije više bio za vođenje ratova, njegovi sinovi bili su premladi i degenerirani, a među generalima nije se nalazio nijedan, koji bi bio kadar pobijediti Arape. U Italiji je tada vršio namjesničku službu egzarh Izacije, (o. g. 623—643). Bio je to ratni drug Heraklijev i Armenac kao i on. Njemu je isprva uspijevalo, da živi u miru s Langobardima i očuva bizantski posjed, kako ga je preuzeo od pretšasnika. Ali g. 636. zavlada Langobardima bojovni kralj Rothari (636—653), žestoki arijanac, koji je s uspjehom potiskivao Grke iz sjeverne Italije. U jednoj samo bitci na rijeci Scultenna (Tanaro) u Emiliji palo je do 8.000 Bizantinaca. Izacije se morao bojati, da se ne sjedine Langobardi sjeverne Italije s onima u Beneventskom vojvodstvu i tako ga pritisnu sa sjevera i s juga. A nije bilo isključeno, da i Hrvate zavedu na borbu proti carstvu. Zato mu je bilo u interesu, da bude u Dalmaciji mir i da po mogućnosti predobije Hrvate za savez proti Langobardima. Razumljivo je, da je u takovim prilikama svjetovao caru, neka odstupi romansku Dalmaciju Hrvatima, obveže ih na primanje kršćanstva i eventualno nagovori na rat s Langobardima.[13] U tom poslu nije se smjelo gubiti vrijeme i čim se car g. 638. vratio u Carigrad, pobrinuo se Izacije, da bude što prije riješen dalmatinski problem.

[12] Elemente nagodbe Hrvata s carem Heraklijem glede romanske Dalmacije trebalo bi istražiti u svijetlu dekreta splitskih sabora g. 925. i 928., te rasprave Vj. Klaića »Regnum Croatiae et Dalmatiae (1059—1359)«. Izašla je na njem. jeziku u »Vjesniku kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva, XIII. Zagreb 1911., zatim u djelu: Tomašić-Bojničić, Fundamente des Staats-rechtes des Königreiches Kroatien, Aelteste Zeit: Pacta conventa. Zagreb 1918. i napokon u hrvatskom prijevodu prof. J. Nagya: Sveslavenski Zbornik, Zagreb 1930., str. 79—89.

3. Time, što je carskom voljom romanska Dalmacija prešla iz vlasti italskog egzarha u sklop hrvatske države, bio je postavljen temelj za definitivno uređenje crkvenih prilika na cijelom području bivše Dalmacije. To je pak uređenje na poticaj cara Heraklija i s pomoću egzarha Izacija provela kompetentna crkvena vlast u Rimu i to na području Bijele Hrvatske u glavnom baš onako, kako pripovijeda Toma Arhiđakon u svom izvještaju o Ivanu Ravenjaninu i car Porfirogenet u svojoj povijesti o brizi cara Heraklija za krštenje Hrvata. Porfirogenet je cijeli proces kristianizacije dalmatinskih bijelih Hrvata kratko sažeo u nekoliko riječi: »Car Heraklije, veli on, poslavši (izaslanika) dovede iz Rima vjerovjesnike i učinivši među njima nadbiskupa,[14] biskupa i svećenike i đakone, dade pokrstiti Hrvate.« Toma je opširniji. Iz njegova pripovijedanja o obnovljenju salonitanske nadbiskupije doznajemo štošta i o djelovanju tog prvog nadbiskupa, naime Ivana Ravenjanina, koji je bio na čelu obnovljene crkvene hierarhije u Dalmaciji. Arhiđakon se i Porfirogenet, kako ćemo vidjeti lijepo popunjuju.

[13] Jedan napadaj Hrvata na Langobarde kod Siponta u j. Italiji, koji se zbio još za živa Izacija (o. g. 642), doista je zabilježio Paulus Diaconus (Hist. Langob., l. IV. c. 44. — Rački, Documenta, n. 165., str. 276). Već je K. Jireček ustvrdio, da je »vjerojatno, da je taj napadaj Slavena na južnoitalske Langobarde bio zamišljen od Bizantinaca« (Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I Denkschriften der K. Akad. d. Wiss. 48. Wien 1902, str. 30). — Egzarh Izacije započeo je službovati u Raveni o. g. 625. Vrlo je vjerojatno, da je baš taj pouzdanik Heraklijev pozvao Hrvate i proti Avarima, da paralizira tadanji avarsko-perzijski savez i u ime carevo obećao Hrvatima Dalmaciju, ako je otmu Avarima.

[14] M. Barada je nakon brižne analize tih Porfirogenetovih riječi došao do zaključka: »... Ovim dokumentom dakle zajamčeno je, da je bizantski car obnovio hierarhiju u Dalmaciji osnovavši nadbiskupiju u Splitu, a biskupiju u Zadru i to prije glavnog pokrštenja Hrvata, a koje pokrštenje da je ta hierarhija u glavnom i provela« (Episcopus Chroatensis; Croatia sacra, 2 (1931), str. 170). Samo je bez razloga zanijekao, da taj car nije mogao biti Heraklije.

III. DOLAZAK I DJELOVANJE IVANA RAVENJANINA

1. APOSTOLSKI VIZITATOR.

1. Po pripovijedanju Tome Arhiđakona zbilo se uređenje crkvenih prilika u Dalmaciji postepeno i to u tri razdoblja: prva je faza bila informativna, druga organizatorna, a treća misijonarska.

O prvom razdoblju Ravenjaninova rada Toma pripovijeda ovo (gl. XI.):

»Međutim pošalje vrhovni Biskup nekog legata po imenu Ivana, rodom Ravenjanina, da obađe dalmatinske i hrvatske strane i popravi spasonosnim opomenama kršćane. U crkvi pak salonitanskoj od razorenja nije bio posvećen poglavar. Časni dakle Ivan stade nagovarati kler i puk, da bi trebalo te oni kod sebe obnove nadbiskupsku čast staroga grada. To im se vrlo svidjelo i godilo im. Tada se prema običaju sakupi kler (i puk) i izbornici se svi jednodušno odluče za spomenutog Ivana.«

2. Tomin izraz »međutim« označuje vrijeme, kad su već carevi-suvladari bili uredili spor Splićana s Hrvatima i povjerili, kako smo vidjeli, cijelu romansku Dalmaciju upravi susjednog hrvatskog vladara. Dakle vrijeme negdje neposredno poslije g. 638., jer je nakon državno-političkog uređenja trebalo što prije uspostaviti u Dalmaciji redovitu crkvenu hierarhiju. Za to pak imao se u ime carevo brinuti italski egzarh, koji je kao bivši upravitelj Dalmacije ostao i dalje carev izvršni organ za provedbu nagodbe s Hrvatima. A budući da je Dalmacija u crkvenim poslovima ovisila ne od ravenskog nadbiskupa, već direktno od pape kao zapadnog patrijarhe, morao je egzarh za crkveno uređenje Dalmacije zainteresirati Sv. Stolicu. Iz Tomina izvještaja slijedi, da je papa u tom poslu doista i odlučivao. Pita se samo, kada je egzarh pregovarao s papom o Dalmaciji. Iz žića pape Severina (+ 640) doznajemo, da je egzarh Izacije došao u Rim poslije smrti pape Honorija (+12. X. 638), kad je već bio izabran za nasljednika Severin. Prema tome nekako u listopadu ili studenom g. 638. »Liber Pontificalis« doduše stvar tako prikazuje kao da je egzarh došao onamo samo zato, da za sedisvakancije opljačka crkvenu blagajnu. Ali iz drugih vrela znademo, da je s izabranim papom rješavao i druge poslove (n. pr. o uvjetima potvrđenja izbora). I dosadanji i kasniji razvoj događaja nas vodi do zaključka, da je baš tom zgodom Izacije s izabranim papom uredio, da ravenski svećenik Ivan pođe što prije kao apostolski vizitator u Dalmaciju i razvidi, što da se ondje učini za obnovu kršćanskog života. Već samo podrijetlo Ivanovo kazuje, da ga je Sv. Stolici preporučio egzarh, koji je stolovao u Raveni i imao prilike da upozna sposobnosti članova tamošnjega klera. Na proljeće g. 639. već je Ivan s pomoću egzarha krenuo put Dalmacije.

3. Ivanova je zadaća bila da obađe najprije onaj dio Dalmacije, koji nije bio poharan od Avara i Slavena: otoke i gradove Zadar, Trogir, novi Ragusium (Dubrovnik), novi Kotor itd. Zatim je pošao u hrvatske krajeve. Tu je našao mnoštvo kršćanskih zarobljenika, a i takovih romanskih žitelja, koji su pred Avarima bili pobjegli u gore, a poslije dolaska Hrvata i njihove nagodbe s Heraklijem živjeli slobodno kao hrv. državljani. Kod jednih i drugih trebalo je osvježiti kršćansku svijest i vjersko življenje. Osim toga posmatrao je Ivan vjerske običaje i način života Hrvata, da vidi, na koji bi ih se način dalo predobiti za Krista. Sabravši sva opažanja i pretresavši sve dojmove došao je do zaključka, da bi najbolje bilo uskrisiti staru salonitansku nadbiskupiju i to u novom Splitu, gdje su se ostaci Salonjana već dobro snašli. Nakon nagodbe s Hrvatima novi je grad u Dioklecijanovoj palači imao sve uvjete da uznapreduje i brojem stanovništva i značenjem, te je i po položaju i po tradiciji bio najzgodniji za središte crkv. organizacije. Splićanima se taj njegov plan tako svidio, da su ga odmah izabrali za prvog nadbiskupa.

Da obadje cijelu Dalmaciju i dobro upozna prilike i kod Latina i kod Hrvata, morao je Ivan Ravenjanin ondje proboraviti više mjeseci, a možda je ostao i do proljeća g. 640. A kad je posao obavio, morao se vratiti u Ravenu k egzarhu i u Rim k papi, da dadne izvještaj o obavljenoj vizitaciji, bude konsekriran i dobije daljnje naredbe.

1. O daljnjim uspjesima Ivana Ravenjanina i o uređenju nadbiskupskog sjedišta u Splitu izvješćuje Toma Arhiđakon (gl. XI.):

»A on, primivši posvećenje od gospodina pape, zađe među svoje ovce kao dobar pastir, ne s nakanom da zgrće novce, jer je crkva bila do skrajnosti siromašna, već gonjen ljubavlju nastojao je sticati duhovno blago spasavajući duše. Njemu bi dozvoljeno od Stolice Apostolske, da sav privilegij dostojanstva, što ga je imala od davnine Salona, zadobije crkva splitska...«

»Tada spomenuti Sever darova crkvi svoj stan, što ga je dobio, kad se vratiše s otoka, zajedno s kulom na uglu i s palačom te odredi da ondje bude episkopij. Ondje poče časni poglavar Ivan isprva stanovati«.

2. Metropoliti su obično bivali konsekrirani od trojice biskupa svoje crkvene provincije. Ali u Dalmaciji, ako je tada uopće bio koji biskup, bila su samo dvojica: rapski i zadarski. Zato je Ivanu trebalo tražiti konsekratora izvan Dalmacije. Nije bilo zgodno, da prvi nadbiskup splitski bude posvećen u Raveni da si kasnije ravenski nadbiskupi ne bi prisvajali pravo konsekracije splitskih nadbiskupa. Zato je posve razumljivo, da je Ivan Ravenjanin bio posvećen u Rimu, kako tvrdi Toma Arhiđakon. Samo šteta, što Toma nije također naznačio, koji je papa Ivana konsekrirao i kada. Međutim iz podataka žića pape Severina u »Liber Pontificalis«, promotrimo li ih u svijetlu izvještaja Tomina i Porfirogenetova, slijedi, da je Ivan Ravenjanin bio posvećen od toga istoga pape Severina.

3. Po Tominu naime svjedočanstvu Ivan Ravenjanin, prvi nadbiskup splitski i hrvatski, primio je posvećenje od »gospodina pape«. To je tradicija splitsko-romanska. Porfirogenet pak kaže, da je prvog nadbiskupa za Hrvate dao dovesti car Heraklije iz Rima: »Car Heraklije, poslavši (izaslanika) dovede iz Rima... nadbiskupa...« To je tradicija dalmatinsko-hrvatska. Oba su svjedočanstva jedno od drugoga posve neovisna, ali očevidno rade o istoj stvari i na isto se lice odnose. Jedan i drugi podatak je nepotpun i dosta neodređen, ali ako ih spojimo, lijepo se podudaraju i daju ovaj smisao: »Ivan Ravenjanin bio je inicijativom cara Heraklija od pape u Rimu posvećen za prvog nadbiskupa dalmatinskih Romana i Hrvata.« Sad je svjedočanstvo već mnogo jasnije i određenije. Da bude potpuno, treba još samo ustanoviti, koji je papa i kada konsekrirao Ivana Ravenjanina. A to nije teško. Konsekracija Ivana Ravenjanina mogla se naime inicijativom cara Heraklija zbiti samo poslije g. 638., kad je car počeo rješavati dalmatinski problem, a svakako prije 10. veljače g. 641., kad je umro. Pogledamo li pak u »Liber Pontificalis«, naći ćemo da je u tom razdoblju u Rimu bila jedna jedina konsekracija biskupa i to g. 640., kad je papa Severin posvetio četvoricu biskupa: »A posvetio je, kaže njegov biograf, biskupe za različita mjesta na broju četvoricu.«[15] Na temelju dakle našega dosadašnjega istraživanja smijemo s pravom zaključiti i ustvrditi, da se među četvoricom biskupa, što ih je posvetio papa Severin, nalazio i naš Ivan Ravenjanin.

4. A nastavimo li istraživanje, možemo pače iznaći i dan, kad se zbio taj za Hrvate vele važan događaj. U ono se doba strogo obdržavala naredba pape Gelazija iz g. 494., da se sveti redovi imadu podjelivati samo u posne subote bilo u korizmi bilo u kvaternim tjednima.[16] To dakako nije vrijedilo za konsekracije samih papa, koji su bili posvećivani, čim je njihov izbor bio potvrđen od carske vlade. Papa Severin bio je konsekriran 28. svibnja 640, a umro je već nakon dva mjeseca, 2. VIII. 640. Jedini dakle dan, kad je u skladu s propisima mogao obaviti onu konsekraciju četvorice biskupa, o kojoj govori njegov biograf, bila je duhovska subota. A kako su se Duhovi g. 640. slavili 4. VI. duhovska kvatrena subota bila je 10. lipnja.[17] Toga je dakle dana u lateranskoj bazilici sv. Spasa apostol Hrvata Ivan Ravenjanin primio posvećenje »od gospodina pape« Severina. Iz bazilike »San Giovani di Laterano«, kako je tijekom vremena narod prozvao radi

[15] Liber Pontificalis. Izd. Duchesne, I; str. 329.

[16] Cfr. Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie. T. VII, deuxième partie (Jeûnes) 2487.

[17] De Mas Latrie, Trésor de chronologie, str. 443—446.

krstionice cijelu baziliku Spasiteljevu, pošao je g. 640 i k Hrvatima Ivan Krstitelj, koji je za hrvatski narod ujedno bio Ivan Evanđelista.

5. Kod te biskupske konsekracije bio je prisutan već radi svoje službe i tadanji prvak rimskog đakonskog kolegija, — po sadanjoj terminologiji jedan od najuglednijih kardinala —, arhiđakon Ivan, sin dalmatinskog advokata Venancija. On se sigurno više od ikoga radovao, što se u njegovoj tužnoj domovini, odakle je u mladosti sretno umaknuo Avarima, opet uređuje crkvena hierarhija. Bez sumnje je srdačno bodrio novog nasljednika sv. Venancija, Dujma i tolikih drugih slavnih salonitanskih prvosvećenika i obećavao mu svoju pomoć. Onda nije još mogao ni slutiti, da će za nekoliko mjeseci kao papa i sam mnogo doprinijeti, da opet procvate kršćanski život u njegovu zavičaju.

Poslije konsekracije novi se nadbiskup »gonjen ljubavlju« žurio preko Ravene na posao u Split, gdje mu je »Veliki Sever« već pripravio doličan stan u kuli kraj mora.

3. KATEDRALA.

1. Nova nadbiskupija splitska trebala je katedralu. Na gradnju nove nijesu ni mislili nešto radi siromaštva, a u glavnom radi toga, jer su zgradu zapravo već imali. Mauzolej cara Dioklecijana stajao je razvaljen i opustošen. Dosta da uklone znakove poganstva, poprave štetu, što su je učinili barbarski potraživači blaga, urede tu divnu prostoriju za kršćansko bogoslužje i eto katedrale, kakove nitko drugi ne će imati. Ivan Ravenjanin je bez sumnje već kao izabrani nadbiskup na to mislio, a u Raveni i Rimu ishodio si je od egzarha i pape potrebne punomoći. S crkvene strane nije moglo biti poteškoća, otkako je papa sv. Grgur Veliki bio preporučio sv. Augustinu, apostolu Engleza, neka ne ruši poganskih hramova, već samo idole u njima. »Ako su naime hramovi, piše on, dobro građeni, nužno je, da se u njima štovanje sotone zamijeni počitanjem pravoga Boga.«[18] Držeći se toga načela pretvorio je papa Bonifacije IV. s dopuštenjem cara Foke rimski Pantheon u crkvu Majke Božje i sviju svetih (13. V. 609). Nešto kasnije izmolio je papa Honorije I. (625—638) od cara Heraklija dopuštenje, da skine mjedene pločice s hrama božice »Romae« i njima prekrije krov bazilike sv. Petra. Poslije takovih primjera Ivan Ravenjanin lako dobio dopuštenje, da pretvori zapušteni mauzolej cara Dioklecijana u svoju katedralnu crkvu. To je i učinio, čim se vratio iz Rima, kako pripovijeda Toma Arhiđakon (gl. XI.):

»Videći dakle, kako narod raste u ljubavi k bogoštovlju, odmah se prihvati pohvalna posla, te Jupitrov hram, što se u samoj carskoj palači izdizao nad druge zgrade, očisti od idola i načini vrata i zapore. A kad bi oglašena svečanost posvete, zgrnulo se odasvud mnoštvo naroda. Načini dakle iz onog hrama crkvu i s velikom je radošću i klicanjem sviju, što se sakupiše, posveti na čast Bogu i bl. Djevici Mariji. Postavi također ondje svećenstvo, da obavlja u pojedine dane djela službe Božje.«

4. PRENOS MOĆIJU SV. DUJMA I ANASTAZIJA.

1. Po starom običaju, koji je s vremenom postao propisom, stavljale su se kod posvećivanja novih crkvi moći sv. mučenika u grobište ispod oltara ili na samom oltaru. Kad je n. pr. sv. Ambrozije g. 386. posvećivao novu t. zv. ambrozijansku baziliku, dao je u nju prenijeti iz naborijanske bazilike kosti sv. mučenika Gervazija i Protazija. I u staroj Saloni imamo primjer prenošenja sv. moćiju iz jedne crkve u drugu novu radi posvete. »Kada je . . . u V..—VI. v. bila sagrađena nad grobištem kršćanskim u Kapljuču bazilika, piše don F. Bulić, da se ova može posvetiti, bjehu iz bazilike velikog grobišta u Manastirima prenešena barem dva mučenika Antiohijan i Asterij u ovu novu baziliku.«[19] Tako su i za posvetu nove splitske katedrale bile potrebne moći sv. mučenika. Nadbiskup Ivan nije ih trebao tražiti daleko. U ruševinama stare Salone bilo je dosta grobova sv. mučenika. Po Tominu pripovijedanju dade dakle odanle prenijeti u novu crkvu moći sv. Dujma i sv. Anastazija. Toma ovako izvješćuje o tom prenosu (gl. XII.):

[18] Farlati, Illyricum sacrum, III; str. 29.

[19] Don F. Bulić, Otkriće IV. starokršćanskog grobišta u Solinu. Zagreb. 1923; str. 13—14.

U isto vrijeme poče se Ivan, časni prvosvećenik, dogovarati s građanima, da se tijelo sv. Dujma biskupa, što je bilo ostalo u Saloni, digne, prenese i smjesti u crkvi, koja je nedavno bila posvećena. To se veoma svidjelo svima. Iznašavši dakle zgodno vrijeme, kad bi to mogli bez poteškoća pokušati, odoše u Salonu, uniđoše u biskupsku baziliku i nađoše sve porazbacano i razrušeno. Bilo je naime ono mjesto ispunjeno porušenim krovovima, a nagomilani pepeo požara već je urodio trnjem i šikarjem. Premda ih je još bila nekolicina, koji su znali za mjesto, ipak nije bilo lako iznaći, odakle da se digne tijelo bl. Dujma, jer je grob njegov bio sakriven u podzemnim svodovima. Otkopavši zemlju i otkrivši mjesto, prvi kovčeg, koji se pokazao, digoše i bojeći se, da im možda Slaveni ne bi smetali, s velikom brzinom odniješe u Split. Ali kad ga otvore, nađoše tijelo ne bl. Dujma već tijelo bl. Anastazija mučenika. Vrativši se dakle odmah sjutradan u Salonu, s istoga mjesta iskopaše sarkofag bl. Dujma i prenijevši ga s najvećom žurbom u Split, smjestiše dragocjene zaloge (pignora) obojice mučenika s izvanrednom pobožnošću u spomenutoj Bogorodičinoj crkvi, gdje po dobroti Božjoj do dana današnjega počivaju.«

2. U tom su Tominu pripovijedanju navedene neke okolnosti, koje su neispravne. Tjelesa sv. mučenika nijesu mogla biti dignuta iz biskupske bazilike, jer ona nije imala podzemnih svodova, a osim toga nijesu ni bila zajedno na istom mjestu. Sv. Dujam bio je sahranjen u bazilici groblja u Manastirima, a sv. Anastazij na groblju u Marusincu. K tome Toma sam sebi protuslovi, kad govori o strahu Splićana pred Slavenima. Ta već je prije ispripovijedao, kako su se Splićani carskim posredovanjem izmirili s Hrvatima, a i sve što izvješćuje o djelovanju Ivana Ravenjanina isključuje svaku bojazan pred njima. O tom prenosu moćiju sačuvala nam je prošlost tri izvještaja. Najstariji je kratak, jednostavan i nema ničega, što bi ga činilo sumnjivim. Tomin već imade, kako vidjesmo, okolnosti, koje nijesu u skladu ni sa samim njegovim prijašnjim pripovijedanjem, a ni s iskopinama solinskim. Treći je još više legendaran i fantastičan. Rački, isporedivši sva tri, zaključuje: »Jednostavno pripovijedanje prvotne translacije u slijedećim je vijekovima prošireno dodavanjem različitih okolnosti.«[20] Mjesto dakle da gubimo vrijeme pobijanjem tih nehistoričkih okolnosti kasnijih izvještaja, držimo se najstarije vijesti, koja kaže: »Građani salonitanski ... vrativši se u Dioklecijanovu palaču ..., ondje se nastaniše i hram, koji je nekoć bio posvećen Jupiteru, izbacivši kumire, po Ivanu nadbiskupu posvetiše svetoj Bogorodici Mariji i tijelo mučenikovo (sv. Dujma) preniješe dana 29. srpnja iz Salone i u tom ga hramu smjestiše, gdje se do dana današnjega s velikom pobožnošću čuva i štuje.«[21]

[20] Rački, Documenta, str. 288.

Tu se doduše govori samo o prenosu tijela sv. Dujma, a nema ni spomena o prenosu sv. Anastazija. No to dolazi odatle, što je podatak uzet iz žića sv. Dujma. Ipak imade indicija, da su zajedno s moćima sv. Dujma prenesene u novu katedralu i moći sv. Anastazija. Prije svega u najstarije se doba isti dan (29. VII.) zajedno s translacijom sv. Dujma slavio i prenos sv. Anastazija.[22] U Trpimirovoj povelji g. 852. crkva se splitska nazivlje »cenobium ss. martirum Domnii Anastasii, Cosme et Damiani«.[23] Dakle se odmah iza sv. Dujma spominje sv. Anastazije. U Mucimirovoj g. 892. govori se o vlasništvu »ss. martirum Domnii atque Anastasii«, a pola stoljeća kasnije tvrdi Porfirogenet izričito, da se u Splitu čuva tijelo sv. Anastazija. Uzmemo li, da su u staroj Saloni najpopularniji mučenici bili baš sv. Dujam i sv. Anastazije, razumljivo je, da su spašeni Salonjani htjeli upravo njihove moći imati u novoj katedrali. Uostalom to bi pitanje trebalo u svijetlu novijih istraživanja potanje proučiti.

3. Čudno je, da su za svečanost translacije odabrali konac srpnja, kad je u Splitu najveća vrućina. To bi se možda dalo tako protumačiti, da je novi nadbiskup Ivan obavio posvećenje Dioklecijanova mauzoleja i prenos moćiju odmah, čim se vratio iz Rima. Njegova biskupska konsekracija bila je, kako smo vidjeli, 10. lipnja. Između tog datuma i datuma prenosa moćiju (29. VII.) ima oko 50 dana, t. j. upravo toliko vremena, koliko je bilo potrebno, da nadbiskup iz Rima preko Ravene dođe u Split i obavi najnužnije pri-

[21] Rački, Documenta, str. 288.

[22] Farlati, Illyricum sacrum, I; str. 473 a.

[23] M. Barada, Dvije naše vladarske isprave (Croatia sacra, 13 i 14 (1937), str. 41 i 69.

prave za posvećenje katedrale i translaciju mučenika. A budući da je 29. VII. g. 640. bila subota, smijemo zaključiti, da su do subote uređivali mauzolej, u subotu prenijeli u nj moći iz solinskih ruševina, a u nedjelju 30. VII. svečano slavili prvi blagdan posvete i u nekadanjem carskom mauzoleju radosno pjevali prvu pontifikalnu misu.

5. APOSTOL HRVATA.

1. Kad je tako novi splitski nadbiskup uredio svoj vlastiti dom u kuli, posvetio katedralu i u njoj obnovio stari kult najpopularnijih salonitanskih mučenika, organizirao gradski kler i crkveno bogoslužje, počeo je vršiti svoju pastirsku službu i izvan grada na širokom području nove salonitansko-splitske nadbiskupije. Prije svega se trudio, da obnovi vjerski život kod kršćanskih Latina, a onda se s pomoću njihovom latio obraćanja Hrvata. Na to se njegovo djelovanje odnose riječi Tome Arhiđakona (gl. XI.):

»Tada poče uređivati crkvu i kler, promicati naobrazbu, marljivo propovijedati i svoje pastoralne dužnosti s vanrednom savjesnošću vršiti. Obilazeći naime po krajevima Dalmacije (t. j. po latinskim) i Slavonije (po hrvatskim) obnavljao je crkve, posvećivao biskupe, organizirao župe i pomalo neuki svijet privlačio katoličkom načinu života.«

2. Toma je Hrvate držao arijanskim krivovjercima, jer nije pravo lučio Hrvate od Gota arijanaca. Zato kaže da je nadbiskup Ivan svojim propovijedanjem neuki puk privlačio katoličkom načinu života. No nema nikakova sigurna traga ni podataka, da su stari Hrvati bili arijanci poput Gota i drugih tadanjih germanskih naroda. Po svjedočanstvu Porfirogenetovu bili su pogani. Iz novijih istraživanja slijedili bi, da su poput drugih Slavena bili sljedbenici Zaratustrina mazdaizma ili kasnije iskvarenog iranskog dualizma. No to nije još dovoljno istraženo.

3. Veliko i ugodno iznenađenje za Ivana Ravenjanina i za sve Dalmatince bila je potkraj g. 640. vijest, da je njihov zemljak, rimski arhiđakon Ivan, izabran za papu. Nadbiskup Ivan se tada bez sumnje ponadao,

da će mu novi papa biti najboljim pomoćnikom i da će mu napose biti na ruku u izvršivanju dviju najtežih pastirskih dužnosti: otkupljivanju kršćanskih sužnjeva i u predobivanju Hrvata za Krista. I nije se prevario.

IV. PAPA IVAN IV. I NOVA DALMACIJA

1. Papa Severin umro je 2. VIII. 640. Odmah mu je bio izabran nasljednik, arhiđakon Ivan, sin dalmatinskog advokata (skolastika) Venancija. Poput svoga pretšasnika... ni on nije htio prihvatiti tako zvane »Ekthesis«, dvolične vjeroispovijesti, što ju je po nagovoru carigradskog patrijarhe Sergija car Heraklije g. 638. promulgirao. Zato ni njegova izbora egzarh nije htio a možda ni smio sam potvrditi, već je trebalo poslati apokriziare samome caru u Carigrad. Značajno je, da je ovaj put izbor bio brzo potvrđen. Severin je čekao godinu i pô, a Ivan je mogao biti posvećen već na Badnjak te iste godine 640. Bez sumnje je egzarh Izacije izabranog papu živo preporučio caru. Car Heraklije ne samo da nije otezao s potvrdom kao kod pape Severina, već je što više poslao novome papi posebni list, kojim mu javlja, da on nije sastavio »Ekthesis«, a niti zapovjedio da se sastavi.[24] Kolike li u tom razlike od postupanja sa Severinom! Car mjesto da papu Dalmatinca sili na prihvaćanje »ekteze«, on mu se još i ispričava. Zato ne ćemo pogriješiti, ako ustvrdimo da je baš dalmatinsko podrijetlo novoga pape bilo njegova najbolja preporuka i kod egzarha i kod cara. Oni su se nadali, da će Ivan IV. već radi ljubavi k nesretnom svom zavičaju snažno poduprijeti njihovo nastojanje oko definitivnog uređenja Dalmacije. I nada im se ispunila. Ivan IV. tako se živo zauzeo za svoj nekadanji zavičaj, da njegov biograf u »Liber Pontificalis« drugih njegovih čina ni ne spominje, premda je n. pr. uz ino održao jednu vrlo važnu sinodu u Rimu. U »Liber Pontificalis« čitamo o njemu ovo:

---

[24] F. Dölger, Corpus griechischen Urkunden... A: Regesten, Abt. I, Regesten der Kaiserurkunden der oströmischen Reiches, I. Teil (München-Berlin 1924), str. 25, N. 215.

»Ivan, po narodnosti Dalmatinac, oca Venancija skolastika, vladao godinu jednu, mjeseci devet, dana osamnaest. Taj je u svoje vrijeme poslao vrlo svetog i nada sve vjernog opata Martina s obiljem novaca, da po cijeloj Dalmaciji i Istri otkupljuje sužnje, što su ih pogani zarobili. U isto vrijeme sagradi crkvu blaženim mučenicima Venanciju, Anastaziju, Mavru i mnogim drugim mučenicima, kojih je relikvije dao donijeti iz Dalmacije i Istre i pohranio u spomenutoj crkvi pokraj lateranske krstionice, kod oratorija bl. Ivana Evanđeliste, koju ukrasi i različitim darovima obdari...«[25]

Iz tog se kratkog zapisa vidi, da je po sudu suvremenog papinskog kroniste Dalmacija bila glavna briga pape Dalmatinca. U nju šalje posebno poslanstvo a u samom Rimu uzveličava njezine mučenike.

2. Bijedno stanje dalmatinskih sužnjeva u hrvatskoj državi poznavao je papa iz relacije Ivana Ravenjanina, koji je kao apostolski vizitator bio obišao i hrvatske krajeve. Hrvati su doduše bili saveznici carstva, ali su po tadanjim običajima zadržali kršćansko roblje, što su ga našli na oslobođenom teritoriju kod avarskih i slavenskih gospodara. No omogućili su otkup. Nije isključeno, da je nadbiskup splitski Ivan, čim je doznao za izbor pape Dalmatinca, zamolio novčanu pomoć Svete Stolice, da uzmogne otkupiti te nesretnike. Papa je bio vrhovni upravitelj »imovine sv. Petra« (patrimonium s. Petri), koja je tada bila znatna i kojoj je jednom od svrha bilo također otkupljivanje kršćanskih zarobljenika i robova. Iz »Liber Pontificalis« doznajemo, da Ivan IV. doista nije žalio novaca, kad se radilo o zasužnjenim zemljacima. Opatu Martinu dao je na put »mnogo novaca«. A poslao ga je u Dalmaciju bez sumnje čim su samo dopustile prilike, t. j. čim je prošla zima i korizmeni post. Zato je papino poslanstvo došlo k Hrvatima negdje poslije Uskrsa g. 641. Put je opatu Martinu pripravio i pomagao mu u svemu splitski nadbiskup Ivan, koji je znao, gdje ima najviše sužnjeva i pod kojim se uvjetima mogu osloboditi. Po svoj ga je prilici i pratio »po cijeloj Dalmaciji i Istri«, jer je to tražilo i dostojanstvo papinog poslanika i važnost stvari, a nitko drugi za to nije ni bio zgodniji od samoga nadbiskupa Ivana, koji je kao bivši vizitator poznavao krajeve i ljude, a možda već i jezik. Tako je opat Martin mogao uspješno obaviti prvi dio svoje misije.

[25] Liber Pontificalis. Izd. Duchesne, str. 330.

3. Druga je zadaća papina poslanika bila, da donese iz Dalmacije i Istre moći sv. mučenika za novi i sjajni oratorij, što ga je papa počeo graditi kod lateranske krstionice na čast sv. Venanciju i drugim dalmatinskim i istarskim mučenicima. Taj oratorij još postoji i mozak, što ga je dao načiniti Ivan IV., dosta je dobro sačuvan.[26]

Za posvetu dakle te monumentalne kapele donio je opet Martin moći sv. mučenika. A donio je od pojedinih ono, što je našao i dobio. Historički se dade dobro dokazati, da nije donio ni tijela sv. Dujma niti tijela sv. Anastazija. Došao je u Split, kad su već svete moći obojice mučenika iz solinskih ruševina bile prenesene u novu splitsku katedralu. K tome imademo iz kasnijih vijekova pouzdana svjedočanstva, da su njihove svete kosti u Splitu i ostale.

Od tih sv. mučenika dobio je opat Martin ili mali dio sv. kostiju ili t. zv. drugorazredne relikvije, t. j. kakav predmet, što je bio u dodiru ili bližoj vezi sa sv. moćima (platno, vrpce, ulje iz nadgrobnih svjetiljaka itd.). Što se pak tiče drugih sv. mučenika solinskih, opat je Martin po svoj prilici ponio sa sobom sve njihove sv. ostatke, jer im se do sada ni u Splitu ni u solinskim ruševinama nije našlo traga.

U historijskoj se litraturi uvriježilo mišljenje, da je Ivan IV. dao prenijeti moći dalmatinsko-istarskih mučenika zato, da ih zaštiti od slavenskih pogana. Takovo shvaćanje međutim ne samo da se ne da potvrditi povijesnim vrelima, već im se i protivi. U doba Ivana IV. vladao je mir i u Dalmaciji i u Istri. Izvan Splita ostale su i poslije odlaska opata Martina moći sv. Feliksa, a izvan Poreča u Istri na groblju i u posebnoj bazilici moći sv. Eleutherija. Opat Martin nije dakle imao naloga, da pokupi sve moći. Osim toga u posvetnom natpisu ispod mozaika u oratoriju sv. Venancija, Ivan IV. nijednom riječju ne spominje relikvija ili njihova zaštićivanja, već samo govori o zavjetu, što ga izvršuje na čast sv. mučenicima i sa zadovoljstvom ističe, da mo-

[26] Cfr. Bulić-Bervaldi, Kronotaksa..., Tab. II i III.

zaici, što ih je dao načiniti, ne zaostaju za onima u susjednoj krstionici.[27] Iz toga slijedi, da kapela s mozaicima nije bila podignuta radi relikvija, već relikvije donesene radi posvećenja i usavršenja kapele.

4. Opat Martin nije mogao ni otkup robova ni traženje relikvija obaviti bez dopuštenja vladara dalmatinske Bijele Hrvatske, koja se protezala od Cetine do Raše u Istri i u unutrašnjosti negdje do Drine. Zato je njegov put morao imati prije svega karakter službenog papinskog poslanstva hrvatskom vladaru. Samo tako je papa mogao biti siguran, da će njegov poslanik s pratnjom biti od Hrvata dobro i dolično primljen i da će bez neprilika obaviti svoju dvostruku misiju. Poslanstvo opata Martina ne smije se promatrati samo za sebe, već u okviru događaja, s kojima je povezano. U kratkom izvještaju »Papinske knjige« ništa se doduše ne govori o diplomatskom karakteru opata Martina, ali se tomu ne treba čuditi niti toga očekivati. Anonimni sastavljači kratkih biografija, od kojih se sastoji »Liber Pontificalis«, nijesu pripadali višim krugovima papinskog dvora, već nižem kurijalnom kleru, kojemu djelovanje papinske diplomacije nije bilo dobro poznato. Njihovi zapisi su pripovijedanje i prikazivanje događaja onako, kako ih obični ljudi vide i kako njih same zanimaju; u pozadinu događaja oni ne proniču. Ti njihovi podatci potječu više iz ekonomata nego li iz arhiva i registrature, gdje su se čuvali dokumenti o vanjskoj i političkoj povijesti papinstva.[28] Zato i biograf Ivana IV. bilježi samo ono, što je bilo u vezi s izdacima, a ništa ne govori o ciljevima, što ih je papa poslanstvom opata Martina htio postići kod novih gospodara Dalmacije. Ali iz svega, što znademo o nastojanjima egzarha Izacija i nadbiskupa splitskog Ivana oko obnove kršćanstva u Dalmaciji, slijedi samo od sebe, da je papa Dalmatinac taj njihov rad htio i od svoje strane snažno poduprijeti i što više ga pospješiti. Otkupom kršćanskih sužnjeva kanio je podignuti prestiž kršćanske vjere, a posebnim poslanstvom povoljno djelovati na hrvatske državne vlasti i disponirati ih za primanje i propagiranje kršćanstva. Zato i jest na čelo poslanstva stavio čovjeka »vrlo svetog« (sanctissimum) i dao mu na raspolaganje »mnogo novaca« (cum multis pecuniis). Do onda su Hrvati znali za cara Heraklija kao najuzvišeniju ličnost na svijetu, a sad su preko opata Martina imali dobiti i o vrhovnom poglavaru kršćana, namjesniku Kristovu, novom i živom Petru, kako se onda govorilo, što vjerniji i što ljepši pojam. Do Pontifikata Ivana IV. bilo je u kratko vrijeme već mnogo učinjeno, da se novi gospodari Dalmacije Hrvati privuku u sferu kršćanske civilizacije: god. 638. bila je Hrvatima povjerena uprava kršćanske Dalmacije nakon što su se obvezali, da će primiti misijonare i krštenje; g. 639. obišao je Ivan Ravenjanin u ime Svete Stolice dalmatinske i hrvatske strane, da upozna stanje kršćana i spremnost Hrvata za obraćenje; g. 640. počeo je kao nadbiskup Latina i Hrvata svoj apostolski rad. Sva ta nastojanja kruni papa Dlmatinac g. 641. šaljući poslanstvo hrvatskom vladaru. Odmah na početku svoga pontifikata daje on radu egzarha Izacija i dalmatinskih misijonara svoju najvišu duhovnu sankciju, potvrdu i potporu. To je u suštini bila glavna svrha poslanstva opata Martina.

[27] Cfr. Bulić-Bervaldi, Kronotaksa . . . , Tab. III.

[28] E. Caspar, Geschichte des Papsttums von en Adnfängen bis zur Höhe der Weltherrschaft. II. Band: Das Papsttum unter byzantischer Herrschaft. Tübingen 1933; str. 315 i 318.

5. Da je Ivan IV. kod Hrvata doista postigao, što je želio, vidi se iz posljedica. Nije prošlo ni 40 godina, a već je papa Agaton svojom poslanicom caru Konstantinu Pogonatu pred licem tako reći cijeloga svijeta (na koncilu zapadne Crkve u Rimu i na sveopćem saboru u Carigradu) Slavene-Hrvate stavio u isti red s tadanjim kršćanskim narodima Zapada, — s Langobardima, Francima, Galima, Španjolskim Gotima i Britancima. Kršćanstvo se dakle kod Hrvata za samih 40 g. tako raširilo i razvilo, da su već u drugoj polovici VII. v. u internacionalnom saobraćaju bili smatrani kršćanskom nacijom. Taj se pak neobično brzi napredak kršćanstva lako shvati, ako se ima na umu, da su kristianizaciju Hrvata snažno promicala skladnom suradnjom dva najviša tadanja autoriteta: car Heraklije po svom

italskom namjesniku Izaciju i papa Dalmatinac po obnovljenoj crkvenoj hierarhiji i poslanstvom opata Martina. Impuls je bio vanredno jak, te je zato i efekat bio brz i tako trajan, da se i nakon 13 stoljeća još osjeća. Poznati originalni ugovor Hrvata sa sv. Petrom, o kom izvješćuje Porfirogenet, svjedoči i pokazuje, da su Hrvati u drugoj polovici VII. vijeka postali ne samo kakvim god kršćanima, nego i posebnim štićenicima i neobičnim štovateljima sv. Petra. A korijen i jedan od glavnih razloga toga izvanrednoga kulta sv. Petra i privrženosti njegovim nasljednicima ,imade se tražiti u mudroj simpatiji, kojom je papa Dalmatinac podupro nastojanja i propovijedanje apostola Hrvata nadbiskupa Ivana Ravenjanina. Pontifikat Ivana IV. nije na žalost trajao ni pune dvije godine (25. XII. 640 — 12. X. 642), ali je za Hrvate ipak imao vjekovno značenje. Poslanstvom opata Martina Ivan IV. tako je predobio i oduševio Hrvate za papinstvo u samim početcima njihova dodira s katolicizmom, da je time dao vjerskomu i kulturnom razvoju hrvatskoga naroda temelj i smjer za sve kasnije vijekove. S opatom Martinom započeo je između Sv. Stolice i Hrvata onaj srdačni odnošaj i neprekinuti saobraćaj, koji je bio kroz trinaest stoljeća — a još je i danas — značajno obilježje duhovnoga života većine Hrvata.

Razumije se, da svi ti plodovi akcije pape Dalmatinca radi njegove prerane smrti, kao ni prijašnja nastojanja cara Heraklija i njegova egzarha Izacija, ne bi bili dozreli, da nije bilo nadbiskupa Ivana Ravenjanina. On je i po smrti svojih visokih zaštitnika cara Heraklija i pape Ivana IV. i egzarha Izacija ostao savjesni i požrtvovni radnik na hrvatskoj vjerskoj njivi i vjerski tako odlično odgojio Hrvate, da su za pape Agatona (678—681) bili kadri odreći se posebnim ugovorom nepravednih osvajanja i pouzdanje stavljati ne toliko u oružje, koliko u pomoć Božju i zagovor sv. Petra.

Kroničari nijesu zabilježili godine smrti prvog nadbiskupa splitskog i apostola Hrvata Ivana Ravenjanina, ali to zapravo nije bilo ni nužno. On u svijesti svoje

duhovne pastve i nije umro, a za 1.300-godišnjicu njegova blagoslovljenog dolaska među Hrvate novim sjajem treba da zasja njegova sveta uspomena.

Stj. Krizin Sakač D.I.

Hrvatski biskupi svom Hrvatsko narodu

Prigodom 1300 godišnjice njegovih prvih veza sa Sv. Stolicom.

»Hvalite Gospodina, jer je dobar, jer je do vijeka milosrđe njegovo! Tko će iskazati velika djela Gospodinova i izreći svu hvalu?«[1] — Ovim riječima počinjemo poslanicu posvećenu obljetnici velikog djela, koje je učinio Gospodin Hrvatskom narodu odmah na početku njegove historije i time Hrvatski narod zadužio za sva vremena. Još dvije godine i navršit će se 1300 godina, otkako je Papa Ivan IV, Papa rodom Dalmatinac, Papa iz naših zavičaja, u zemlje, koje je zaposjeo Hrvatski narod, otpremio posebno izaslanstvo, pa je tim činom Sv. Stolica prvi put došla u dodir s Hrvatima.

To je bio događaj od presudne važnosti za Hrvate, jer su otada s velikom spremnošću prihvaćali ono Kristovo evanđelje, kako ga je Rim širio i naučavao. Katolička vjera prožela je nacionalni život Hrvata. Njoj u prvom redu Hrvati imaju zahvaliti, što su u toku dugih vjekova neprekidno očuvali neizbrisivu svijest suverenog života, još otada, kad im je Papa, rodom iz Dalmacije, koju su oni naselili, po svom legatu opatu Martinu pokazao i otvorio put u svetište Kristove Crkve na zemlji. Sve nas to potiče na zahvalnost prema Bogu. Zato smatramo svojom dužnošću da iznesemo i obrazložimo događaje prije 1300 godina, te da ukratko upozorimo na velike momente, koji su povezani s njima.

---

[1] Ps 105, 1. 2.

I.

Vremena u Europi bila su veoma nemirna, kad je živio Papa Ivan IV. Svoje djetinjstvo i mladost proveo je u Dalmaciji, gdje mu je otac Venancije bio odvjetnik. Ali se pred navalom Avara i Slavena iselio u Italiju, u Rimu se posvetio Kristu u svećeničkoj službi te pomalo postigao u njoj najuglednija mjesta.

Kroz pokrajine negda velike i moćne rimske države provaljivali su razni narodi. Naravno da su bile prve na udaru pokrajine na granici, između kojih osobito Panonija i Dalmacija.

Nekadašnja rimska država nastavljala je svoj život još samo na istoku, ali su je od druge polovice šestog vijeka počeli i ondje napadati Avari sa Slavenima, te provaljivati kroz Panoniju, duboko na Balkan. Sam Papa Grgur Veliki tuži se na Slavene, koji su pustošili Istru; ali su zajedno s Avarima isto činili i po rimskoj Dalmaciji, gdje su oko g. 614 razorili Salonu (danas Solin), glavni grad te pokrajine. Sve je padalo u ruševine. Samo rijetka mjesta ostala su neoštećena. Stanovnici su tražili spas na otocima ili u planinama. Posvuda je zavladao strah i bijeda.

Međutim je u g. 626 nastao velik preokret, kad je avarsko-slavenska najezda pred Carigradom doživjela neuspjeh pa je taj neuspjeh bio početak raspadanju moćne avarske države.

U to doba, tako negdje između g. 630 i g. 640, dižu se Hrvati s gornje Visle kao velika organizovana vojska i uz ostale navaljuju i oni na avarsku državu. Hrvati oteše Avarima cijelu staru rimsku Dalmaciju s dijelom Ilirika i Panonije te se kao slobodan narod pod svojim vladarom, po svoj prilici djedom ili ocem kasnijeg hrvatskog vođe Borka, nastaniše ondje, gdje se Hrvati nalaze i danas. Moćna avarska sila uzmaknula je pred Hrvatima u Podunavlje, u ravnice između Dunava i Tise. Snagu ondašnjih Hrvata najbolje dokazuje činjenica, što Avari, premda su bili i poslije toga još gotovo za dva stoljeća i te kako jaki i moćni, nijesu ni pokušali osloboditi mnoge svoje suplemenjake, koji

su ostali u zarobljeništvu hrvatskih osvajača. Uz to pripovijeda Pavao Đakon, poznati kroničar iz druge polovice osmoga vijeka, o ratnim poduzećima tih Hrvata čak na zapadnoj strani Jadranskog mora u Južnoj Italiji. To se zbilo g. 642[2]. Na teritoriju, što su ga Hrvati zauzeli, bilo je doduše ostataka pređašnjih Ilira, Latina, Avara i osobito onih Slavena, koji su bili došli s Avarima i njima bili podložni, ali se ti žitelji pomalo prilagodiše novom narodu, narodu Hrvata.

*

Sretnim slučajem, ili bolje, upravo po Providnosti Božjoj, Hrvati su u novoj domovini živjeli u takvim prilikama, da ih kršćanstvo nikako nije odbijalo od sebe, već im se po raznim zgodama pokazivalo u najljepšem svijetlu.

Do g. 614 imalo je to kršćanstvo u Dalmaciji svoje veliko središte u Saloni (Solin), krasnom gradu na moru. Kad su se Hrvati u novoj zemlji naselili, našli su taj grad posve razoren i kršćanske hramove porušene. Kršćani iz Salone, kao i stanovnici ostalih razvaljenih mjesta, zbog nesreće, koja je zadesila njihove gradove, pobjegli su koji na otoke, koji u Italiju, u Ravenu i Rim. Dolaskom Hrvata, koji su protjerali Avare, nastupaju mirnija vremena za kršćane. Toga radi počeli su se ti kršćni opet vraćati na dalmatinsko kopno. Doduše, nijesu više obnovili Salone, nego su se zaklonili među zidine Dioklecijanove palače. Tako je nastao današnji Split, a na jugu Dubrovnik i Kotor. Trogir i Zadar Avari nijesu bili ni porušili. Ti romanski kršćanski gradovi zajedno s otocima Krkom, Rabom, Osorom (Cres sa Lošinjom) tvorili su posebnu pokrajinu, izravno podložnu carskom Bizantu. Bilo je doduše na početku sporova između tih kršćanskih gradova i Hrvata, ali su ti sporovi posredovanjem Bizanta bili brzo uređeni. Tako su došli Hrvati već rano u neposredan, miran doticaj sa stanovnicima, koji su kršćanstvu pripadali još od prije nego se počeo među njima nesmetano razvijati onakav životni saobraćaj, kakav se zapaža posvuda, gdje vla-

[2] Hist. Lang, IV, 44.

da mir i sloga. Splitski historičar Toma Arhiđakon (+1268) crta taj snošaj ovako: »I kad nastupi mir, počeše pomalo Splićani družiti sa Slavenima (tj. Hrvatima), obavljati trgovačke poslove, ženiti se i sklapati prijateljstva i rodbinske veze«.[3]

Dakako da su, kao posvuda, takvi odnosi i u našem slučaju mnogo pripomogli, da su Hrvati počeli upoznavati kršćanstvo, pa se time stvaralo raspoloženje za primanje sv. Krsta.

Tom je raspoloženju vjerovatno pomoglo i to, što je tada car Heraklije (610—641), baštinik nekadašnje rimske države i jedini veliki zastupnik svjetske vlasti u tadanjoj Europi, s posebnom gorljivošću branio i promicao kršćanstvo. Hrvati su bili svakako njegovi saveznici, a tim u dobrim i uskim trgovačkim, političkim i kulturnim vezama i doticajima s njime. U dogovoru ili bar s pristajanjem tog cara, Hrvati su nakon izgona Avara, preuzeli novu prekrasnu domovinu, mnogo ljepšu nego je bila ona, koju su bili ostavili na sjeveru. A upravo taj se car Heraklije borio s velikim junaštvom proti neznaboštvu Avara i Perzijanaca i proti krivoboštvu Arapa. U cijelom kršćanskom svijetu stekao je on sebi najveću slavu, kad je pobijedio Perzijance, i Sv. Križ, na kojem je Isus Krist umro i koji su oni g. 614 iz Jeruzalema bili odnijeli, nakon 15 godina opet oslobodio iz njihovih ruku i u sjajnom ga triumfu vratio Jeruzalemu.

Hrvati došavši u novu domovinu vidjeli su, kako se jedino kršćanski svijet bori za kulturu i slobodu naroda, dok ostali svijet nemilo ruši ove tečevine. Pa eto, i sami su se bili već digli proti poganstvu time, kad su navalili na Avare, oslobodili kršćanska mjesta u Dalmaciji od teškog i neprijateljskog avarskog pritiska i susjedstva, te Avare prisilili, da su se morali povući daleko na sjever. Prilike dakle same jasno pokazuju, da Hrvati već od početka ne nastupaju neprijateljski protiv kršćana, i da je sve vodilo do toga, te se među njima širilo najugodnije raspoloženje prema kršćanstvu.

[3] Hist. Sal., X.

Nadošla je još nova, vrlo važna, upravo providencijalna okolnost, gdje se kršćanstvo pokazalo pred Hrvatima u posebnom sjajnom svijetlu, kad su po prvi put izravno stupili u odnose s Petrovom Stolicom.

Iza smrti Pape Severina, koji je preminuo u Rimu drugog kolovoza g. 640, bio je za Papu izabran arhiđakon Ivan, te je još potkraj iste godine u Rimu posvećen kao Papa Ivan IV. Papinska knjiga (Liber Pontificalis), u kojoj su zabilježeni kratki podaci iz života i djelovanja pojedinih Papa, govori o njemu slijedeće: »Ivan, po narodnosti Dalmatinac, od oca Venancija skolastika (odvjetnika) vladao je godinu jednu, mjeseci devet, dana osamnaest. Taj je u svoje vrijeme poslao svetog vjernog opata Martina s obiljem novčanih sredstava, da po cijeloj Dalmaciji i Istri otkuplja sužnje, što su ih bili zarobili pogani. U isto vrijeme sagradi (u Rimu) crkvu blaženim mučenicima Venenciju, Anastaziju, Mavru i mnogim drugim mučenicima, kojih Moći dao je donijeti iz Dalmacije i Istre i pohraniti u spomenutoj crkvi pokraj lateranske krstionice, kod oratorija Bl. Ivana Evanđeliste, crkvi, koju ukrasi i obdari različitim darovima«.[4]

Ove riječi iz te isprave, u čiju autentičnost nitko ne sumnja, od najveće su važnosti za život Hrvatskoga naroda, a odnose se upravo na doba prije 1300 godina!

Dalmatinac Papa Ivan IV. vladao je nažalost vrlo kratko vrijeme, ni pune dvije godine, tj. od Božića g. 640 do 12. listopada g. 642. Ali iz podataka, što ih je njegov životopisac o njemu napisao, jasno proizlazi, da je svoju glavnu brigu posvetio cijeloj zemlji rimske Dalmacije, dakle i Hrvatskom narodu, koji se je bio u njoj naselio. Tomu narodu htio je taj Papa Dalmatinac pokazati, da je Rimska Crkva doista na čelu društva, kojemu je cilj gajiti ljubav, kakovom ju je već na početku drugoga vijeka označio sv. biskup mučenik Ignacije iz Antiohije. Htio je, da bi ga sama ljepota i uzvišenost te nebeske, poganima sasma nepoznate pojave privukla Kristu, koji je prošao život svoj čineći dobro.

[4] Duchesne, Liber Pontif., str. 330.

U ono vrijeme bilo je još svugdje robova i u mirno doba, a osobito poslije ratova, pa ih je bilo i na teritoriju Hrvata pogana. Među njima bilo je i kršćana, osobito Romana, koje su Hrvati kao novi gospodari u tom stanju ropstva već zatekli ili nanovo zarobili. Stanje robova uvijek je bijedno. Evo, upravo tim bijednicima posvećuje Papa Ivan IV. posebnu pažnju, te je u g. 641 otpremio među Hrvate posebno izaslanstvo s opatom Martinom na čelu, komu je uručio bogata sredstva, da ih upotrebi za otkupljanje jadnih robova. Tako je Papa htio Hrvate, u čijim su se rukama ti robovi nalazili, udobrovoljiti i k sebi privući.

Jasno je po sebi, da to izaslanstvo nije došlo u hrvatsku zemlju bez znanja, dogovora i pristanka hrvatskog vladara; tim više, kad je papinski izaslanik opat Martin mogao ne samo doći u hrvatsku državu nego njom slobodno prolaziti od mjesta do mjesta i nesmetano izvršivati misiju, za koju je bio poslan. Radi toga je moralo to izaslanstvo imati u zemlji Hrvata i sve znakove službenog poslanstva Pape, tj. onakvog poslanstva kakvo se obavlja među vlastima, koje se već nalaze u prijateljskim odnosima. Opat Martin je imao posvuda pratnju, zaštitu i gostoprimstvo hrvatskog vladara, poglavica naroda.

Papin legat pokazivao se posvuda kao mironosac i dobročinitelj. Putovao je cijelom starom Dalmacijom i Istrom. Posvuda je oslobađao robove i propovijedao ljubav Krista Spasitelja, komu je Papa u Rimu namjesnik. Po svemu dakle i ovo poslanstvo opata Martina jasno odaje, kako već u to doba Hrvati nijesu bili ni najmanje neprijateljski raspoloženi prema Petrovoj Stolici, prema kršćanstvu.

Opat Martin, izvršivši ono za što je bio poslan, povrati se doduše opet u Rim, ali je njegov lik ostao neizbrisiv u duši naroda. Sve što je činio, činio je u ime Pape, pa su zato Hrvati sebi u njemu pretstavljali samoga Papu, koji, kao namjesnik Kristov, pun dobrote vodi narode k Bogu.

To je bio početni čin, iz kojega su po sebi slijedile dalekosežne posljedice. To je bio događaj koji

se u novoj domovini Hrvatskoga naroda zbio upravo prije 1300 godina. Tada je počelo njegovo pokrštenje. Tada se u Hrvatskom narodu stalo razvijati ono štovanje sv. Petra i ona odanost prema Papi kao nasljedniku sv. Petra, koja se ističe kao njegova posebna karakteristika u svakoj zgodi njegove poznije povijesti. Tada se Hrvatski narod za uvijek opredijelio za onu kulturu i civilizaciju, koju je kršćanstvo Rima, pod auktoritetom i uticajem Papa, njegovalo i širilo. Tada je Hrvatski narod upoznao, što je Kristovo kraljevstvo na zemlji, to jest, sveta Rimokatolička Crkva. Tada je Hrvatski narod u svojoj lijepoj novoj domovini počeo primati katoličku vjeru, taj najveći dar iz Božjih ruku, da po njemu razvija svoj život i pomoću njegovom gradi sebi i svojoj djeci puteve svoje budućnosti u vijekove, bez kraja. Zar nas svi ti razlozi ne potiču, da, sjećajući se događaja prije 1300 godina, dadnemo Bogu hvalu, pa sve shodno učinimo, da naša zahvala doista bude dostojna te velike obljetnice?

Proslava 1300-obljetnice naših prvih veza sa Sv. Stolicom treba da nam bude također poticajem, da se osvrnemo na mukotrpnu ali i dičnu prošlost našega Hrvatskog naroda, te iz nje da crpemo nauku za tužnu sadašnjost i snagu za stvaranje naše ljepše budućnosti.

Kako je moralo na Hrvatski narod djelovati, kada su skoro iz toga događaja vladali Rimskom Crkvom redomice veliki sveci i Pape: sv. Martin I (649—653), možda baš glavom onaj isti opat Martin čijoj vanrednoj ličnosti su se Hrvati prije par godina divili došavši s njime u izravan saobraćaj; zatim sv. Eugenije (654—657) i sv. Vitalijan (657—672), koji su svojim primjerom Kristovu nauku svetački provodili u život! Kako je moralo djelovati i na Hrvate, kad su dočuli, da je Martin I. zbog toga, što je Kristovu nauku neustrašivo branio proti zabludama u bizantskoj državi, bio nasilno i podmuklo odveden iz Rima u Carigrad i tamo umro u sužnjstvu kao mučenik, priznavalac i svetac! A što su mislili, kad su doznali, da je isti taj car Konstans II., koji je g. 653 Papu sv. Martina I. toliko mučio i osudio na progonstvo i smrt, osam godina kasnije

došao kao pokajnik u Rim, da tu ponovo hodočasti grobu sv. Petra te se izmirio s njegovim nasljednikom svetim Papom Vitalijanom! Najsilniji vladar u Evropi štuje i časti sv. Petra i njegova nasljednika!

Sve prilike i okolnosti, koje su se kod Hrvata zbivale od njihova dolaska pa dalje, pripomogle su, da se kršćanstvo Hrvatima pokazalo u najljepšem svijetlu, pa nije čudo da se uspješno počelo odmah među njima širiti, najprije pomalo i mjestimice, a kasnije sve jače i jače. Dok nam crkvena povijest drugih naroda, kao Čeha, Poljaka, Mađara, Nijemaca, govori o narodnom otporu te o velikim reakcijama koje su nastale, kad se kod njih uvodilo kršćanstvo, tako da su ti otpori često puta bili veoma krvavi i za mnoge povodom mučeničke smrti, kod Hrvata nema ni traga kakvom otporu. To je najbolje svjedočanstvo njihovih domaćih političkih i kulturnih prilika, kao i odnosa sa susjedima, od njihova dolaska i dalje. Zato nije čudo, kako to zaključuju najnovija historijska istraživanja, da je već Papa Sv. Agaton g. 680 Hrvate ubrojio u niz onih kršćanskih naroda tadanje Europe, u kojima djeluju njegovi suradnici biskupi. Iz tih istraživanja slijedi i to, da je isti Papa Agaton još godinu prije s Hrvatima, kao kršćanskim narodom, sklopio međunarodni ugovor, kojim se Hrvatski narod stavlja pod zaštitu Sv. Petra, te mu tu zaštitu u ime sv. Petra Papa Agaton za sebe i za svoje nasljednike zajamčuje, dok s druge strane Borko, tadanji vođa Hrvata, u ime svoga naroda obećaje da ne će nikad voditi nepravednih ratova u svrhu osvajanja tuđe zemlje.

•

Sv. Petar zaštitnik Hrvatskog naroda, Hrvatski narod odan sv. Petru i njegovim nasljednicima, to se ponavlja u historiji Hrvatskog naroda od stoljeća do stoljeća, sve do danas. Dogodilo se, neznam što, u prilikama bilo kojim, Hrvati ostaju čvrsto i nepokolebljivo uz nasljednike sv. Petra, u njima gledaju i od njih očekuju pomoć i spas.

Kad je Focije g. 863 kušao od Petrove Stolice odcijepiti Istok te su ga u tom pokušaju slijedili dal-

matinski gradovi sa svojim svećenstvom, jer su politički bili pod Bizantom, Hrvati nijesu pošli za njihovim primjerom, nego su ostavili svoje dotadanje biskupe i sebi izabrali novoga hrvatskoga biskupa sa sijelom u Ninu. Hrvati ostaju vjerni sv. Petru i Papi sv. Nikoli I. (858—867). Vođa svega bio je knez Domagoj (864—879). Pismo, što ga je Ivan VIII (872—882) upravio knezu Sedeslavu g. 879, dokazuje, da su u Rimu dobro znali, da je Hrvatski narod dvjesta godina prije izabrao sebi sv. Petra za zaštitnika, jer Papa nazivlje svete Apostole Petra i Pavla zaštitnicima Hrvata. Isti se Papa raduje, kad može iz pisma kneza Branimira (879—892) u istoj g. 879 razabrali veliku privrženost, što je taj knez goji prema Crkvi svetih Apostola Petra i Pavla i prema njemu. To ističe u odgovoru, što mu ga je poslao, i ponovo u pismu, što ga je upravio Teodoziju, biskupu Hrvata u Ninu. »Budite vjerni Bogu i sv. Petru do smrti«, pozivlje Papa u tome pismu Hrvate, »i primit ćete krunu života, što ju je Bog obećao onima, koji ga ljube«. Na Spasovo dne 21 svibnja g. 879 taj je Papa na grobu sv. Petra prikazao Bogu sv. Misu za Hrvate, te s ovog mjesta i ovom prigodom blagoslovio Branimira, Hrvatski narod i njegovu domovinu. Vjerni Bogu i sv. Petru do smrti« — to je bila lozinka Hrvatskog naroda sve tamo od njegova pokrštenja. Nije prošlo ni 50 godina, i Papa Ivan X (914—928) ponovo je odlikovao Hrvatski narod, kada je g. 925 okrunio Tomislava za Kralja, dok je u isto vrijeme Hrvate nazvao »najodličnijim sinovima svete Rimske Crkve«. Vjerno se je Tomislav (910—928) držao starog ugovora sa sv. Petrom. Njegova je država bila silna kao nikada. Nikoga nije napadao, ali u obrani svoga naroda izvojštio je sjajne pobjede proti Bugarima i Mađarima.

Divno su se opet pokazali srdačni odnosi između Hrvata i Sv. Stolice u vrijeme i iza smrti Petra Krešimira (1058—1074). Taj je vladar bio u svemu tako sinovski odan Petrovoj Stolici, da su njegovom pomoću splitski nadbiskup Lovro i trogirski biskup Ivan, u doba teških borba u Crkvi, iščupali svaki korov iz stada Gospodnjeg u Hrvatskoj i Dalmaciji, izbrisali i

posljednji trag bizantsko-istočnih upliva. Rad tih dvaju biskupa doveo je do toga, da je Zvonimir, čim je zasio prijestolje hrvatske države, odmah pristao uz velikog Papu sv. Grgura VII (1073—1085), koji mu je iz Rima poslao kraljevsku krunu te njega i njegov narod uzeo u posebnu zaštitu, pa time i vanjskim načinom nagradio vjerne i odane. U vezi s tim kralj Zvonimir, u ime svoje i svog Hrvatskog naroda, obveza se svečanom zakletvom, da će biti vjeran sv. Petru, Papi Grguru VII i njegovim zakonitim nasljednicima.

Ovim načinom Grgura VII Hrvati i hrvatska država ponovo su proglašeni kao pravi članovi onodobne europske kršćanske zajednice ,ravni i jednakopravni u svemu svim drugim narodima i državama u Evropi.

Opat Martin i bezimeni hrvatski vladar, knez Borko i Papa Agaton, knez Domagoj i Papa Nikola I., Branimir i Papa Ivan VIII. Kralj Tomislav i Papa Ivan X, Kralj Zvonimir i Papa Grgur VII. presjajne su i stožerne pojave u povijesti Hrvatskog naroda. Veliki su to ljudi i veliki časovi, koji i u svim kasnijim stoljećima pozivlju Hrvate: »Budite vjerni Bogu i sv. Petru do smrti«.

*

Sve do našeg stoljeća nastojali su Hrvati sačuvati prvobitnu pradjedovsku katoličku državu, prilagođujući je doduše silom prilika jačim državnim tvorbama, ali ipak tako, da nikad kroz trinaest vijekova nijesu bili u takvom državnom sklopu, koji bi bio protivan katoličkoj Crkvi ili ne bi bio u prijateljskim vezama s Petrovim nasljednicima. Osim toga su i najširi narodni slojevi podržavali trajne pobožne veze i sa sv. Petrom u nebu i s njegovim grobom na zemlji. Svjedok je tomu, među ostalim ,i slavni Dante Alighieri, koji je u svom pjesničkom »Raju« ovjekovječio i Rimskog proštenjara iz Hrvatske. Svjedoći o tom i naš petstogodišnji gostinjac i zavod sv. Jeronima u Rimu, kao i najnovija hodočašća. Starohrvatski kult sv. Petra, najjači baš u okolici Splita i Solina, u srcu hrvatske državnosti i hrvatskog katolicizma, prelijevao se odanle za narodnih vladara po cijelom hrvatskom narodnom organizmu.

Ta evo, prvi benediktinski samostan, što ga je oko g. 852 knez Trpimir ustanovio u Rižinicama u Solinu ospod Klisa, bio je posvećen sv. Petru. Niz obalu i po otocima Jadranskog mora ima čitav niz starodrevnih crkava i samostana posvećenih sv. Petru. Na Osoru, Rabu, Cresu, Pagu, Supetru, dubrovačkom otočiću, pa u Boki Kotorskoj u Petranici, Gracu, Bijeloj, a onda u Klobučcu u Kaštelima i u Poljicima dizahu se samostani s imenom sv. Petra. Sama slavna krunidba kralja Zvonimira slavila se u crkvi sv. Petra na solinskom polju. Pa eno, još je čitava crkva iz doba narodnih vladara u Priku kod Omiša u starohrvatskom stilu, a povjesni izvori svjedoče, da je u njoj sud sudio hrvatski kralj Slavac. Napokon najveći hrvatski kralj nosi ime Petar, Petar Krešimir Veliki, a i posljednji kralj narodne dinastije zvat će se Petar.

Kasnije se s hrvatskom državnošću pomicalo žarašte kulta sv. Petra na sjever, u Posavsku Hrvatsku, i na Istok, u Bosnu ponosnu. Tko bi mogao da pobroji sve župe i sve crkve, koje su posvećene sv. Petru? Kad je u Vrhbosni, nedaleko današnjeg Sarajeva, bila osnovana bosanska biskupija, dobila je i ona i njezina katedrala za patrona Prvaka Apostola sv. Petra. A kad je poslije sjedište bosanske biskupije bilo preneseno u ravnu Slavoniju, proširio se i tamo kult sv. Petra, koji dobiva u naše doba divan odraz u veličanstvenoj đakovačkoj katedrali. Nju je Strossmayer, kao nasljednik bosanskih biskupa, posvetio sv. Petru, o čemu zorno svjedoči krasna slika »Ulaz u raj«.

Sa štovanjem sv. Petra bila je kod Hrvata svuda i vazda povezana i nepokolebljiva vjernost rimskim nasljednicima. I upravo to je pomoglo, da su Hrvati u nadčovječnom vjekovnom hrvanju s otomanskim carstvom i sa sebičnim njegovim pomagačima sa zapada i juga sačuvali barem »ostatke ostataka slavnoga nekoć hrvatskoga Kraljevstva«, te postali »predziđem kršćanstva«. Kao nekim čudom ispunila se pradavna molitva Papina, da će Bog pomoći Hrvatima, kadgod drugi narodi navale na njih, i Petar, Kristov učenik, da će ih obdariti pobjedom. Nikada nitko nije silom pokorio

Hrvate! Nad bijelim Zagrebom nije se nikada vijala otomanska zastava, a druge tek privremeno. Još i danas Zagreb vjerno čuva baštinu dalmatinske i posavske Hrvatske te katoličke Bosne i Hercegovine, a veze Hrvata s Petrovim Rimom bivale su vazda to jače, što se netko više trudio, da ih raskine.

Poziv: »Budite vjerni Bogu i sv. Petru do smrti« otvara nam doista divan pogled u povijest i život Hrvatskog naroda sve do znamenite g. 641. Iz te povijesti čujemo također glas Pape Leona X, koji je na sjednici kardinala 12 prosinca g. 1519 obećao poslaniku Hrvata, da ne će dopustiti, da propadne Hrvatska, najjači štit i najtvrđi bedem Kršćanstva (antemurale Christianitatis). Bilo je dakle posve prirodno, kad se je i na katoličkom kongresu g. 1900 u Zagrebu staro geslo proglasilo riječima: »Ostanimo u neprekidnoj jakoj vezi sa Sv. Stolicom, pa će nam domovina i narodnost biti obezbijeđena«.

Dvoje se ovdje naglasilo: vjernost i ljubav prema Sv. Stolici, vjernost i ljubav prema Hrvatskom narodu. Važno je, da razjasnimo i jedno i drugo.

Sv. Crkva uči nas, da svaki čovjek ima ne samo dužnosti prema Bogu, prema samome sebi i prema bližnjemu kao pojedincu, nego i prema društvima, kojima pripada po svome rođenju. Ta su društva obitelj i narod. Narodi su tvorevina Božje volje; ona im određuje domovinu, razvitak, vijekove i način života. Radi toga ljubav prema domovini i svome narodu izlazi iz dužnosti prema Bogu, jer ljubimo ono, što je Bog stvorio i odredio. Jasno je da Bog nagrađuje i tu ljubav, ako je nesebična i plemenita. Narod i domovina su prema nama kao otac i majka. Jedne i druge dužni smo ljubiti i štovati, kako nam to naređuje IV. zapovijed Božja. Tko bi mogao nabrojiti sve ono, što je svaki od nas u svom životu primio od Hrvatskoga naroda i Hrvatske domovine: od jezika koji smo u djetinjstvu naučili, do nezaboravnih vjerskih doživljaja, što su ih svetišta, sagrađena od Hrvatskog naroda, toliko puta pružila dušama našim; od lijepe hrvatske knjige, koja nam je otvarala poglede u našu prošlost i u historiju raznih naroda, do molitvenika, koji je duše naše dizao k Bogu; od ljepota, što nam ih otkriva naše more, do ravnica, šuma, brda, vinograda, oranica i naših sela? Najljepši dio našega zemaljskoga života ispunjen je darovima, što smo ih primili od Hrvatskog naroda i Hrvatske domovine. Tko može na njih zaboraviti?

Jest, mi ljubimo Hrvatski narod i Hrvatsku domovinu! Ali kao kršćani hoćemo da vršimo razne kreposti ne samo u naravnom nego i svrhunaravnom redu, jer samo tako će one odgovarati pravomu istinitom kršćanskom životu. Ljubav prema domovini i narodu mora biti dakle prožeta svrhunaravnim razlozima. Razni narodi mogu za tu ljubav imati razne svrhunaravne razloge. Mi Hrvati imademo ih u poslanstvu, što su ga naši pređi primili već prije 1300 godina u vezi sa svojim pokrštenjem. Mi smo narod sv. Petra. Mi ljubimo svoju hrvatsku domovinu i svoj narod ne samo, što to od nas zahtijeva već sam naravni zakon kao odraz volje Božje, nego ga ljubimo i radi toga, što njegov poziv stoji u tom, da bude narod sv. Petra.

»Budite vjerni Bogu i sv. Petru do smrti!« Te riječi Pape Ivana VIII. odjekuju u životu Hrvatskoga naroda već kroz 1300 godina. U smislu tih riječi i tog poziva borili su se Hrvati proti poganstvu Avara i Mađara, borili su se proti navali bogumilstva i luteranstva, borili su se kroz stoljeća proti najezdama Islama, bore se i danas ne samo proti unifikatornim aspiracijama i težnjama istočnog raskola nego i proti pojavama komunističkih i rasističkih zabluda. Oznaka Hrvatskog naroda kao predziđa pravog kršćanstva sačinjava danas i te kako poziv i poslanstvo, da bude narodom sv. Petra, narodom,, koji goji specijalnu krepost ljubavi i odanosti prema Sv. Stolici; koji vazda odbija svako potkapanje i iskrivljivanje položaja Sv. Stolice u historiji Crkve i u nauku o Primatu u njoj; koji odlučno zahtijeva, da se Sv. Stolica, njezina prava i nastojanja visoko štuju; koji vodi narode k Petru i njegovu nasljedniku. Naša ljubav prema Hrvatskom narodu bit će svrhunaravna, ako ga ljubimo radi poziva i poslanstva, da bude narodom sv. Petra te radi toga poziva i po-

slanstva žrtvujemo za nj i sve shodno poduzimamo, da živi i radi kao narod potpuno suveren, kako se to zbilo u ono doba, kad mu je Papa doviknuo: »Budite vjerni Bogu i sv. Petru do smrti!« Samo kao narod potpuno suveren može da se nesmetano i uspješno posvećuje tom uzvišenom i svetom poslanstvu.

II.

Veliki nas dakle i važni razlozi sile, da proslava 1300 godišnjice pokrštenja Hrvata, toga našeg najvećeg narodnog jubileja, bude što ljepši odraz naše ljubavi prema Hrvatskom narodu, jer je on narod sv. Petra.

Potrebu spominjanja i slavljenja velikih događaja iz narodne i vjerske prošlosti istaknuo je sam Bog već u Starom Zavjetu. Izabranom narodu naložio je, da svake godine svečano proslavi oslobođenje iz ropstva egipatskog. Svrhu te proslave označio je riječima: »Svome češ sinu toga dana pripovijedati i govoriti: Eto, to mi je učinio Gospodin, kad sam izašao iz Egipta. Bit će taj dan kao znak u tvojoj ruci, kao spomen pred tvojim očima. Zapovijed Gospodinova neka bude u Tvojim ustima jer te je Gospodin jakom rukom izbavio iz Egipta.«[5]

To oslobođenje bilo je uistinu velik dar Božji. Po njemu je nad narodom izabranim prestala vlast nemilosrdnih gospodara i izrabljivača. Izraelci su dobili svoju vlastitu domovinu, u kojoj su po pravoj vjeri mogli mirno živjeti i pripravljati se na dolazak Mesije i na sreću, što ju je on imao donijeti. Dolikovalo je dakle, da svaki član izabranog naroda, pa i onaj najneznatniji, upozna nebeskoga dobročinitelja, da se za njega oduševi i sve mu vjernije služi.

A zar to isto ne vrijedi i za Hrvatski narod? Bog je u sedmom vijeku pomogao Hrvatima do pobjede nad Avarima, dao im novu domovinu, koju još i danas slavimo radi njezine ljepote, priveo ih u pravu Crkvu Kristovu i dao im posebnog zaštitnika, samoga Prvaka Apostolskog, sv. Petra. To je dobročinstvo Providnosti Božje bilo u istinu vanredno, i Hrvati bi ga se morali spominjati svake godine na Petrovo i Bogu za nj zahvaljivati. Svakako dolikuje, da ga sada nakon punih trinaest vijekova svaki Hrvat upozna, prizna i spomen na nj dostojno proslavi. U sedmom su vijeku Hrvati odabrali sv. Petra svojim narodnim zaštitnikom, a u dvadesetom vijeku mi ćemo zahvaliti Bogu Petrovim riječima: »Blagoslovljen Bog i Otac Gospodina našega Isusa Krista, koji nas po velikom svojem milosrđu preporodi za živu nadu uskrsnuća Isusa Krista od mrtvih, za baštinu neraspadljivu i neokaljanu i neuvehlu, sačuvanu na nebesima za nas, koje čuva po vjeri sila Božja za spasenje. Pripravljeno da se objavi u posljednje vrijeme.«[6]

Proslava 1300 godišnjice naših prvih veza sa Sv. Stolicom treba da bude veličanstven čin zahvalnosti Hrvatskoga naroda Bogu; čin zahvalnosti za lijepu domovinu, za dar prave vjere i za sva dobročinstva primljena tokom trinaest vijekova.

Ujedno treba da to bude čin zahvalnosti našim junačkim i čestim pređima, koji su nam krvlju stekli i sačuvali »lijepu našu domovinu« i svetu katoličku vjeru. Treba da to bude obnova njihova duha u nama i jačanje onih tajinstvenih vrhunaravnih veza, koje vežu vjernike Crkve vojujuće sa sretnim i blaženim članovima Crkve slavne. Iz pisanih povelja i kamenih ostataka raznih zadužbina i iz stoljetnih borba za krst časni vidi se, da su Hrvati bili ljudi privrženi vjeri i Crkvi katoličkoj, pobožni i Bogu odani. Stoga s pravom zaključujemo, da su i u nebu stekli lijepu vječnu domovinu, gdje čekaju na svoje potomke. Hrvatskih Domagoja i Trpimira, Branimira i Tomislava, Krešimira i Zvonimira nije nestalo s njihovim prahom, baš kao ni onih znanih i neznanih junaka iz redova seljaka i mukotrpne raje, koji su s Kristom poput Šimuna iz Cirene nosili križ, a onda zajedno s njim bili proslavljeni. I za njih vrijede riječi, što ih je Krist Gospodin rekao židovima, kad je dokazivao uskrsnuće: »A da će mrtvi uskrsnuti, to i Mojsije naznači kod grma, gdje naziva

[5] Ex. 13, 8. 9.

[6] I Pet. I, 3—5.

Gospodina Bogom Abrahamovim i Bogom Izakovim i Bogom Jakobovim. Ta Bog nije Bg mrtvih nego živih, jer za njega svi žive.«[7] Jest, kod njega žive i nebrojene duše hrvatskih pravednika, duše svih Hrvata i Hrvatica, što su usnule u miru Božjem. Ondje žive i Bogu se mole za nas na čelu s našim blaženicima: Kažotićem, Tavilićem, Krizinom, Hozanom, Gracijem i s drugim našim ugodnicima Božjim. Kao što su naše veze s iseljenom braćom onkraj mora sve tješnje i srdačnije, otkako se našli u teškim prilikama, tako bi trebalo da osvježimo i veze s našima, što su već postigli blaženi cilj u nebu. Oni ne zaboravljaju na svoj dragi »stari kraj«, ali mi premalo mislimo na njih, premalo smo prožeti onim vanredno utješnim i milim člankom vjere: »Vjerujem u općinstvo svetih«.

*

Bila je dapače zaprijetila pogibao, da će se u dušama Hrvata posve raskinuti veze s pređima, da će u potomcima ponestati njihova duha i izgubiti se smisao za vrijednost narodne prošlosti i povijesti. God. 1850 divnu je misao o povijesti izrekao slavni ban Josip Jelačić. »Povjesnicu svakoga naroda«, rekao je taj hrvatski kremenjak, »možemo smatrati krsnim njegovim listom. Kao što krsni list služi pojedinom čovjeku za biljegu čovječjeg društva, u koje spada, tako je svakom narodu povjesnica obilježje njegova mjesta u velikom krugu čovječanstva. Bez nje ne zna narod, što je i kamo spada«.[8] A što se kod nas događalo i što se još događa s tim dragocjenim krsnim listom?

Na početku ovog stoljeća pojavila se nova vrst rodoljuba i spasitelja domovine, koji su mislili, da treba uništiti sve stare vrijednosti i pokidat sve stare narodne veze, kulturne, prosvjetne, vjerske i socijalne, te dati Hrvatskom narodu posve novu orijentaciju, jer da bez toga nema slobode, napretka ni sreće . Godine 1900, baš na osvitu novog stoljeća, zabugario je pjesnik: »I iz gnijezda vlastitog gavrani već se dižu, da nam

[7] Lk. 20, 37. 38.
[8] Vj. Klaić. Povijest Hrvata I Zagreb 1899 str. 8.

zemlju skvrne.«[9] I doista, jedan dio školovanih ljudi bio se pod tuđinskim uticajem upravo pomamio, da krsni list Hrvatskoga naroda, njegovu povjesnicu, pogrdi, iskvari i uništi. Teško je izreći, koliko se osobito u prvih dvadeset godina ovoga stoljeća, sasulo pogrda na svu našu prošlost. Pri tom je dakako najgore prolazila Katolička Crkva sa svojim živim i mrtvim službenicima. Pape i katoličko svećenstvo bili su prikazivani kao grobari hrvatske narodne države u prošlosti, a kao glavna zapreka napretku i sreći Hrvata u sadašnjosti. Najuplivnijem ili barem najagilnijem dijelu hrvatske inteligencije prve četvrti dvadesetog vijeka bilo je vrednije i draže i bogumilstvo i husitizam i pravoslavlje i protestantski starokatolicizam, pa i najpliće i najluđe bezvjerstvo, nego li pradjedovska katolička vjera.

Upravo je neshvatljiva bila njihova revnost u razaranju duhovne i moralne baštine otaca. Mjesto uskrsnuća spremalo te zapravo samoubijstvo naroda. Stoga dakako nijesu izostale ni zle posljedice. I za cijele naime narode vrijedi četvrta zapovijed Božja: »Poštuj oca i mater, da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji!« Narod, koji ne poštuje svojih pređa i ne nastoji da sačuva i usavrši plodove njihove muke, ne može dugo živjeti, a niti očekivati, da će mu dobro biti na zemlji. Pa kako su kod nas u ovom stoljeću sve češće i jače nastupali oni, koji su narodnu prošlost ili prezirali ili njome nijesu računali kako treba, dozreli su napokon i gorki plodovi njihova sudbonosna rada. Teško da je ikada u jednako kratkom vremenu bilo toliko apostazija nutarnjih i vanjskih od Crkve i Boga među duhovnom i svjetovnom hrvatskom inteligencijom, koliko posljednjih tridesetak godina. Ali je također prvi put u hrvatskoj povijesti posve nestalo i posljednjih vanjskih ostataka »gloriosi quondam regni Croatiae« — one kraljevine Hrvatske, koja je bila u prošlosti tako lijepa i slavna. Hrvatski je narod u kolu drugih naroda postao proletarcem i tuđim slugom te se mora danas boriti za svoja najprimitivnija vjerska i narodna prava. Radilo se bez Boga i proti Bogu, i zato nije čudo, da

[9] Stj. Miletić, Hrvatski kraljevi. Prolog.

se opet jednom obistinilo proroštvo Psalmiste: »Ako Gospodin ne gradi kuće, uzalud se trude, koji grade.«[10] Mnogo smo doista skrivili i pred Bogom i pred poviješću. Ali vjerska proslava 1300 godišnjice primanja kršćanstva može biti dolična zadovoljština i Bogu i blaženim dušama naših otaca.

Od bogate 1300 godišnje baštine naših pređa uspjelo nam je još sačuvati pradjedovsku vjeru katoličku. Ali i nju bi nam htjeli do kraja uništiti brojni njezini neprijatelji, domaći i tuđi. U našim se školama dnevice iskrivljuje povijest naših otaca; u mnogim se školskim udžbenicima profanira Presveta Kristova osoba; očito se niječu temeljne istine kršćanstva; Katolička se Crkva pogrđuje, njezina se djela prešućuju ili krivo izlažu; Papinstvo se ne prikazuje kao Božja ustanova i baština sv. Petra, nego se ocrnjuje, samo da se mlade duše odvraćaju od njega. Propagatori bezbožništva i promicatelji narodnog samoubijstva još uvijek marljivo rade. Nesmetano se također šire i brane načela za opravdanje bijele kuge, i nigdje nema javnih organa, koji bi pobijali sredstva u službi te kuge i kažnjavali njihove trgovce. A što bi istom trebalo kazati o manama pijanstva i bogohulne psovke, štono narod lišavaju blagoslova s neba!

*

Što da mi učinimo, kako da se branimo?

Naša priprava za veliku smotru 1300 godišnje hrvatske katoličke vjere i kulture neka im bude doličan odgovor. Naši su pređi bili prožeti čežnjom za vječnim rajem u domu nebeskoga Oca, i nastojali su da ga osiguraju sebi i uz najveće žrtve i pregaranje, gdje se, kako pobožno vjerujemo, sada nalaze i ondje nas očekuju. I mi ćemo onamo upraviti i podignuti oči i srce, te s djedovskim junaštvom prije svega odbijati himbene proroke varave bezbožničke sreće na zemlji. Svima, koji nam na mjesto kršćanskoga bogoslužja i vjerskih pogreba nude hladne i prazne parade pod crvenim krpama, ili koji hoće da naša mila groblja zamijene tuđinskim krematorijima, simbolima surova razaranja i beznandne tame, ili koji narod tjeraju u bijelu kugu, ili koji nam mladež truju i odgojem odvraćaju od velikih svetinja Hrvatskoga naroda, odgovorit ćemo velikim duhovnim posjetom na otajstveni »Mirogoj« naše slavne prošlosti. Narodna jubilejska godina 1941 treba da bude ca cijeli Hrvatski narod kao neki veliki blagdan »Sviju Svetih« i pravi narodni »Dušni dan«. »Rod bo samo koj' si mrtve štuje, na prošlosti budućnosti si snuje« — budućnost sretnu i na ovom i na drugom svijetu. Odbivši himbene proroke varave bezbožničke sreće na zemlji, odbit ćemo i odbijati i sve one, koji na sve načine kušaju, da nam omraze Božje zapovijedi ili da nas otrgnu od Petrove Pećine, slijedeći primjer Izraelaca, koji su u danima bola i tuge još srdačnije vapili: »Ako zaboravim Tebe, Jeruzaleme, neka se preda zaboravi desnica moja.«

[10] Ps. 126, 1.

U tom smislu pripravljat ćemo se i za što korisniju i dostojniju proslavu najvećega našeg narodnog jubileja 1300 godišnjice naše katoličke prošlosti. Na vrijeme ćemo izdati upute i odrediti shodno, kako da sav Hrvatski narod iskaže Bogu svoju zahvalnost, Njemu prikaže zadovoljštinu i Njega usrdno zamoli za blagoslov. U tu svrhu već se sada obraćamo Bogu te Vam iz dna duša naših prosimo Njegov blagoslov u ime + Oca i + Sina i † Duha Svetoga. Amen.

U Zagrebu, na dan Sv. Ivana Zlatousta, dne 27. siječnja 1939.

Dr. Alojzije Stepinac. v. r. nadbiskup zagrebački, predsjednik biskupskih konferencija.

O. Jozo Garić. v. r. biskup banjalučki.

Dr. Dionizije Njaradi. v. r. biskup križevački.

Dr. Jeronim Mileta. v. r. biskup šibenski i apost. admin. zadarski.

Dr. Josip Srebrnić. v. r. biskup krčki.

Dr. Josip M. Carević, v. r. biskup dubrovački.

Pavao Butorac, v. r. biskup kotorski.
Dr. Evan Ev. Šarić, v. r. nadbiskup vrhbosanski.
O. Alojzije Mišić, v. r. biskup mostarsko-trebinjski.
Dr. Antun Akšamović, v. r. biskup đakovački.
Dr. Kvirin Klement Bonefačić, v. r. biskup splitski.
Mijo Pušić, v. r. biskup hvarski.
Dr. Viktor Burić, v. r. biskup senjsko-modruški.
Mons. Lajčo Budanović, v. r. biskup apost. adm. bački.

Sadržaj:

S dopuštenjem nadb. Duhovnog Stola u Zagrebu
6. III. 1941., br. 2408.